

La demografia d'Òdena i Rubió a l'edat moderna

Xavier Jorba i Serra

INTRODUCCIÓ

El present treball intenta avaluar l'evolució demogràfica d'Òdena i de Rubió durant els segles XVI i XVII a partir dels recomptes de població basats en els fogatges i a través dels registres de baptismes, matrimonis i òbits conservats en els llibres sacramentals de l'Arxiu Episcopal de Vic, en el fons de l'Arxiu Parroquial d'Igualada, i en el fons CECI, actualment dipositats en l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada. Abasten el període que va des del darrer terç del segle XVI i la totalitat del segle XVII en el cas d'Òdena¹ i tot el segle XVII en el cas de Rubió.²

1. Arxiu Episcopal de Vic. Parròquia de Sant Pere d'Òdena. Llibres Sacramentals: A-C-D-H/ 1 baptismes, 1428-1600 (vol.), A-B/ 1 baptismes 1600-1675 (vol.), A-B/ 2 baptismes 1675-1741 (vol.). A-C-D-H/ 1 matrimonis, 1566-1639 (vol.), i C/ 2 matrimonis 1646-1775 (vol.). A-C-D-H/ 1 òbits 1600-1675 (vol.), i D/ 1 òbits 1675-1742 (vol.). Altres abreviatures emprades: ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó; AHCI, Arxiu Històric Comarcal d'Igualada.
2. Arxiu Episcopal de Vic. Parròquia de Rubió. Llibres Notarials: S-T/ 1 testaments s. XVII (vol.), i T/ 1 testaments 1600-1609 (vol.). Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI). Secció API, Llibres Notarials i Sacramentals: Capítols matrimonials 1619-1623 núm. 67, i Llibre dels batejats i òbits de la parròquia 1611-1699 núm. 68. Arxiu Privat Salvador Salla. Llibre Notarial: Capítols matrimonials i testaments 1600-1640.

ÒDENÀ I RUBIÓ A L'ÈPOCA DELS ÀUSTRIA

El terme d'Òdena està situat en el centre de la comarca de l'Anoia, limitant pel sud amb els municipis d'Igualada i Vilanova del Camí, per l'est amb el de Castellolí, pel nord amb els de Castellfollit del Boix i Rubió, i per l'oest amb el de Jorba.³ A la primeria del segle XVI era una comunitat rural que formava part de la baronia de la Conca d'Òdena, amb centre administratiu al castell de la Pobla de Claramunt, i que es trobava, ja des de l'any 1287, sota el control dels Cardona.⁴

Aquesta comunitat estava estructurada, en primer lloc, per un hàbitat aturonat sota la protecció del castell⁵ —herència del seu origen medieval— sobre una muntanya de guix retallada per la riera d'Òdena i el torrent de can Valls i, en segon lloc, per un hàbitat dispers d'explotacions isolades repartides per tot el terme, com ho demostra l'existència de les capelles romàniques de Sant Miquel, Sant Bernabé d'Aguilera, Sant Jaume ses Oliveres i Sant Pere de les Botges. Tots dos tipus d'hàbitat formaven la universitat d'Òdena.⁶

La seva gent es dedicava majoritàriament a l'explotació de la terra i a la ramaderia. Tot i així, també trobem individus que feien feines artesanals, complementades amb tasques agrícoles, i pagesos que arrodonien els ingressos agrícoles participant en altres activitats econòmiques, com ara l'arrendament de les rendes d'Òdena, l'arrendament de taules de carn, la venda de censals o l'explotació de guixeres i pedre-

3. L'extensió actual d'Òdena és de 52,2 km². L'any 1925 li foren segregades, i annexionades a Igualada, 600 hectàrees. Passaren al municipi d'Igualada les terres compreses fins la carena de les Guixeres, el Pla de Sant Magí i Sant Jaume Sesoliveres. Com diu Flocel Sabaté [«Estructura socio-econòmica de l'Anoia (Segles X-XIII)», *Acta històrica et archaeologica Mediaevalia*, núm. 13 (Barcelona, 1992)], el que entenem per Anoia no és res més que una divisió territorial nascuda al segle XX. Les actuals terres de l'Anoia formaven, durant l'edat mitjana i la moderna, tres espais ben diferenciats: la Segarra, la Conca d'Òdena i el Penedès pierenc.

4. ÁLVAREZ, Maria del Carmen: *La Baronia de la Conca d'Òdena*. Barcelona, Fundació Noguera (Textos i documents), 1990.

5. L'aturonament d'Òdena obeïa a motius de seguretat i a interessos polítics i estratègics creats durant l'edat mitjana i vigents encara durant l'edat moderna a causa del difícil veïnatge, ple d'actes de violència i topades, amb la vila d'Igualada.

6. TURULL I RUBINAT, Max: «Universitat», a *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, 1995, p. 1.080: «Universitas era la denominació més usual per referir-se a una corporació o associació pública que com a organització política i social tenia, juntament amb les persones físiques, una personalitat jurídica».

res.⁷ Els habitants d'Òdena intentaven mantenir-se gràcies als recursos propis i a vendre els excedents en les viles més properes: Igualada —veritable mercadal, on es portava a terme l'intercanvi de les mercaderies indispensables per satisfer les necessitats del consum rural—, Esparguera, Piera o Manresa.⁸

El terme de Rubió⁹ està situat en l'extrem nord-est de la comarca de l'Anoia, limitant pel sud amb el municipi de Jorba, per l'est amb els d'Òdena i Castellfollit del Boix, pel nord amb els d'Aguilar de la Segarra i els Prats de Rei, i per l'oest amb el de Copons. Era també, a la primera del segle XVI, una comunitat rural caracteritzada per un hàbitat disseminat per tot el terme en forma de masos i sota el control jurisdiccional dels Boixadors.¹⁰ Dins del terme de Rubió es podien distingir tres zones ben concretes: la del voltant de l'església gòtica de Santa Maria i del castell, situat a una alçada de 626 metres; la del Pla de Rubió; i la de Pedrafita. Igual que la població odenenca, la població de Rubió es dedicava majoritàriament a l'explotació de la terra i a la ramaderia, i tenia els seus mercats a les viles properes dels Prats de Rei, Calaf, Igualada i Manresa.

7. Els propietaris del mas Aguilera d'Òdena explotaven una pedrera que subministrava el material necessari per a les obres de l'església de Santa Maria d'Igualada i les obres de les muralles d'Igualada; AHCI, Secció ANI, notari desconegut, any 1544.

8. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 546, plet núm. 596: «Joan Rocha agrícola mansi Torrohella [...] com ahir que era dimecres [...] jo aní de ma casa en fora ab un ase carregat de blat que ni havie dues quarteres y tres quartans y mig a la vila de Sparguera perquè ere mercat de dita vila».

9. L'extensió actual de Rubió és de 38'51 km². L'any 1840 li fou agregada l'antiga parròquia rural de Sant Martí de Maçana, que centrà un petit nucli autònom.

10. El senyor de Rubió l'any 1525 era Joan Benet de Boixadors. El títol de comte va ser concedit el 1599 a Bernat de Boixadors. Durant el període de la Guerra dels Segadors el senyor fou Joan de Boixadors, i durant la Guerra de Successió, Joan Antoni de Boixadors i de Pinós —cinquè comte de Savallà, setè comte de Peralada, marquès d'Anglesola, vescomte de Rocabertí—. L'any 1752 hi trobem com a senyor Bernat Antoni de Boixadors; citat per BORI ALCANIZ, Ramon: «Rubí», a *Història de les comarques de Catalunya. Anoia*. Manresa, Parcir, 1990, vol. II, p. 309. Els Boixadors eren senyors jurisdiccional, a més de Rubió, de l'Espelt, de Marmellar, i de la baronia de Vallmoll, integrada per Vallmoll, Nulles, Casafort, Bellavista, Torrelles i Bràfim; citat per GRAS CASANOVAS, M. Mercè: «Territori i història a la baixa Segarra a l'època moderna (segles XVI - XVIII)», *Recull*, núm. 3. Santa Coloma de Queralt, Associació Cultural Alt Gaià, 1995, p. 100.

ELS LLIBRES SACRAMENTALS D'ÒDENÀ I RUBIÓ

Els registres parroquials són una font d'indubtable valor per a la demografia històrica. Els llibres de baptismes ens possibiliten avaluar el mes de concepció, el temps que passa entre la data de naixement i la del bateig, i també ens permeten fer la reconstrucció familiar. Els registres de matrimonis ens faciliten deduir l'estat civil i la procedència tant dels esposos com de la seva família, a més d'investigar els moviments de la població, com és el cas de la immigració francesa i el de la migració d'altres zones de Catalunya, Navarra i Aragó. Els registres de defuncions ens informen de la mortalitat infantil —albats—, si el difunt ha fet testament o ha fundat alguna causa pia, la seva identificació professional i a vegades l'edat, que en molts casos resulta ser aproximada. Amb tot i això, els registres parroquials també tenen limitacions:

- a) Per la sovintejada absència del rector i dels seus vicaris —Òdena tenia rector i dos vicaris, mentre que Rubió tenia rector i un vicari—, que queda plasmada en la interrupció temporal dels llibres de naixements, matrimonis i òbits.
- b) Fins al novembre de 1563, i arran del Concili de Trento, no era obligatori que els rectors portessin un registre sacramental. Tot i així, alguns rectors varen continuar sense complir amb la seva obligació.
- c) Per la manca de formació d'alguns rectors.
- d) Per la pèrdua o la destrucció de part dels arxius parroquials amb el pas del temps.¹¹
- e) Per les omissions selectives i sistemàtiques.

11. En el cas d'Òdena aquesta pèrdua de documentació la podem constatar gràcies a l'inventari realitzat l'any 1646 pel notari Agustí Baró sobre els béns de la «Rectorie parrochialis eccle. sti. Petri castri Otine», en el qual fa una relació detallada de tots els llibres sacramentals i notariais existents en aquell moment, la majoria dels quals avui dia es donen per perduts: «Primo un llibre de full gran dels comptes dels jurats del terme. Item altre llibre de full gran de testaments y capítols. Item altre llibre de la Confraria de St. Joan Batista. Item altre llibre de full de quart de cartells de les visites. Item altre llibre de full gran de la Confraria del Roser. Item un manual de full de quart de actes que comensa a 18 de desembre 1608 y acaba a 28 de janer 1644. Item altre manual de full de quart de testaments que comensa a 29 de maig 1573 y acaba a 16 de nohembre 1594. Item un llibre de full gran de batismes que comensa en lo any 1581 y acaba en lo any 1599. Item un manual de actes que comensa lo any 1593 y acaba a 12 de agost 1607. Item un llibre de full de quart de entrades y del basí de les ànimes. Item altre llibre de batismes de full gran que comensa a 3 de febrer 1600 y acaba a 30 de setembre 1644. Item vint y dos actes de pergami de

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ SEGONS FOGATGES I CENSOS

Òdena i Rubió són termes que comparteixen característiques bastant similars, com ara el fet de tenir jurisdicció senyorial, un mateix tipus d'economia —agrària—, el mateix tipus d'hàbitat —dispers — i una xifra molt similar de focs segons els fogatges de 1497, 1515 i 1553.¹² La discontinuïtat censal que hi ha a partir de 1553 fins al 1717 —cent seixanta-cinc anys sense dades censals fiables— és un inconvenient a l'hora d'analitzar el creixement demogràfic de les dues poblacions. Ara bé, tant per a Òdena com per a Rubió disposem de les dades del cens realitzat pel bisbat de Vic l'any 1626, cens que es troba a 63 anys del de 1553 i a 81 de 1717, i que ens pot ajudar a donar una visió de la situació demogràfica, malgrat les carències documentals del segle XVII.

Anys	Òdena			Rubió		
	Nombre de focs	Habitants estimats	%	Nombre de focs	Habitants estimats	%
1497	36	144	100	29	116	100
1515	38	152	105	32	128	110
1553	40	160	111	36	144	124
1626	55	845	586	39	260	224
1717	—	309	214	—	233	200

Nota: El coeficient multiplicador a aplicar per tal de transformar el nombre de focs en habitants, seguint els criteris de J.M. Torras pel cas d'Igualada, ha estat el de 4. El cens de 1626 ja explicita el nombre d'habitants i, fins tot, ho fa en nombre d'homes, dones i nens. A l'hora de calcular el nombre d'habitants estimats, no tenim en compte la població de l'Espelt, sufragània de la parròquia de Sant Pere d'Òdena.

la venda de la rectoria y institucions de missa y aniversaris y de altres negocis. Item vuyt plegues de papers volants»; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 576, p. 436. També disposem de l'inventari de la rectoria de Rubió, realitzat l'any 1662 pel mateix notari: «Item deset llibres manuals de diferents actes de quart ab cubertes de pergami. Item un llibre manual de full gran amb cobertes de pergami. Item dos llibres nous de full gran de també ab cubertes de pergami, en les quals stan continuats los comptes de la Iglésia. Item quatre llibres de full llarch estret ab cubertes de pergami vell. Item quatre quaderns de paper de diversos actes sens cubertes de pergami. Item un plech llarg lligat ab fil de testaments presos per lo Dr. Cotxet, abans rector. Item un llibre gran de batismes y òbits ab cuberta de pergami»; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 576, p. 695.

12. L'eina documental bàsica per mesurar el volum demogràfic d'una població, durant els segles XIV, XV i XVI, són els fogatges. Aquests recomptes de cases, ordenats per les

L'evolució demogràfica d'Òdena i Rubió participa, en línies generals, de la regressió que experimenta la població catalana i europea entre 1347 i 1515. La inestabilitat és el tret característic d'aquests segles, en què la població es troba amenaçada contínuament per les mortalitats gairebé endèmiques, i en els quals les pandèmies i els brots epidèmics se succeeixen en una llarga sèrie cronològica. Així, els reiterats rebrots de les pestilències, al costat de les quals trobem les crisis frumentàries i les caresties, van imprimir, durant tot el segle XV, un ritme molt pausat al redreçament demogràfic. L'inici de les dificultats l'assenyalava el preu del blat, el principal indicador de les crisis de l'antic règim. Si aquest augmentava, pujaven tots els altres preus. Per aquest motiu, la principal preocupació de tots els comuns era controlar-ne el preu, mitjançant la creació, al llarg del segle XV, de les anomenades botigues de blat o forment. En el cas d'Òdena fou establerta l'any 1460, i estava encarregada de centralitzar les compres del gra i distribuir-ho a preus moderats entre la població odenenca, per evitar l'especulació i la fam, i assegurar la llavor suficient per sembrar:

los singulars del castell dodene o la més part de aquell per no haver lavós a obs de sembrar lurs guarets e terres sian anar fora lo dit castell e més de aquell per las universitats e viles e mercades e altres persones per comprar aquells blats [...] e no pugen aquells haver com no hage lo diner en comptat [...] sie feta e principiade certa botiga e grans de blats de totas lavós a obs e servir dels singulars de la dita universitat [...] dit graner sie fete e constituide e edificade la dita botiga dins la muralla [...] del dit castell¹³

Corts catalanes per repartir un impost o fixar una lleva militar, no poden ser considerats fiables al cent per cent. Els motius rau en què són de confecció rudimentària, basada en les declaracions dels jurats dels pobles i viles, en la no constància d'algunes cases en els recomptes, per ocultacions fiscals, i en el problema d'aplicació del coeficient multiplicador per tal de transformar el nombre de focs en habitants.

13. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 563, plet núm. 1351. Les causes de la seva creació responien a la preocupació social que hi tenien les autoritats municipals: «Item més ordenaren los dits jurats [...] que los qui volian prestar blats per obs de començar la dita botiga e graner no pugen haver ne recobrar los dits blats prestats fins sien passats cinch anys après lo die del préstech comptadors, lo qual die del préstech hage ésser script per los procuradors e administradors de la dita botiga e asò per tenir que lo cabal de la dita botiga nos puge disminuhir. Item [...] que los qui voldran haver e traurer per via de préstech blats de la dita botiga hagen a dar de guany anyada que lo dit blat tendren e trigaran a tornar dos punyeros rasos per quartera axí de forment com ordi, e que la quartera sien dotze punyeros rasos de tots blats e no més. Item [...]

L'anàlisi de l'evolució dels fogatges de 1497, 1515 i 1553 ens mostra un lleuger progrés de l'últim sobre els anteriors, però ens reafirma en la idea d'unes comunitats rurals que s'han recuperat malament de les crisis dels segles XIV i XV. Rubió ensenya un ritme pausat de redreçament demogràfic i creix amb més facilitat que Òdena, que palesa un creixement molt feble entre els diferents fogatges: només dos focs entre fogatge i fogatge. Però, malgrat que el cens de 1553 indiqui una recuperació en totes dues comunitats, en el cas de Rubió la diferència amb el fogatge de 1365, que donava 67 focs, ens mostra un saldo negatiu de 31 focs; i en el cas d'Òdena la diferència amb el fogatge de 1378, que donava 52 focs, també ens deixa veure un saldo negatiu de 12 focs.¹⁴ El fet de no disposar de registres parroquials d'aquestes èpoques ens és un impediment per estudiar amb detall l'evolució demogràfica. Ara bé, hem pogut fer una llista de tots els caps de casa del terme d'Òdena durant els anys 1497, 1507, 1535, 1553 i 1573, relació que ens permet evidenciar un procés de reconstrucció al llarg del segle XVI; en primer lloc per l'existèn-

que aquelles o aquells que pendran blats de la dita botiga com los tornaran hagen [...] aquells dar e restituhir bo e bell, net e serf e porgat, a conexence dels administradors e procuradors de la dita botiga. Item [...] que aquells qui blats de la dita botiga menlevats hauran hagen e sien tenguts aquells tals blats e guanys prestat de aquells a tornar e restituhir cada any en la festa de Sent Pere e Sant Faliu [...] e si lo dit die de Sent Pere e Sant Faliu o la jornada per los dits procuradors e administradors donade e assignade no havien tornats e restituhits los dits blats que en aquell cas los dits procuradors e administradors puguen esmers aquells tals detenidors dels dits blats axí en persona com en béns per rest en la manera e forma que a ells sera ben vist fahedor. Item [...] que los procuradors e administradors de la dita botiga cada any sien tenguts dar compte e rahó als jurats quatre del dit castell, axí del blat que trobaran en la dita botiga la hora que entraran en lo regiment de la dita botiga com del guany de aquell prest».

14. El fogatge de 1365 dóna per a Rubió una població superior al fogatge de 1378 (37 focs aquest darrer), mentre que en el cas d'Òdena el fogatge de 1365 oculta la xifra dels seus focs en ser considerada com població de la casa de Cardona. El senyoriu de Cardona figura com a casa taxada en el fogatge i per això les localitats de la seva pertinença hi són omeses. La diferència de focs entre el 1365 i 1378 ens permet de suposar que Òdena, igual que la resta de possessions de la casa de Cardona, devia tenir una població superior el 1365. Podem deduir pel fogatge immediat que Òdena sobrepassava la cinquantena de focs; IGLÉSIES, Josep: *Evolució demogràfica de la comarca d'Igualada*. Igualada, Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1972. A l'Arxiu del mas Aguilera es conserva una còpia d'un fogatge «dels fochs de la conqua de Òdena», extret del «llibre de Cardona». Per les quantitats de focs, deduïm que corresponen a xifres de principis del segle XV. La quantitat de focs que correspon al castell d'Òdena és de 20.

cia d'un nombre de famílies amb una continuïtat al mas des del final del segle XV, que aprofitaran la situació social i econòmica del moment per aglutinar en la seva explotació diversos masos deshabitats i participar de forma plena en la repartició emfitèutica de cara als fills segons; en segon lloc per l'arribada d'un nombre de famílies pageses de les rodalies; i en tercer lloc perquè ens permet ponderar l'ocultació fiscal ens els diferents fogatges:

RELACIÓ DELS CAPS DE CASA DEL TERME D'ÒDENÀ

Mas	1497	1507	1535	1553	1573
Abella			Benet Còdol	Benet Còdol	Bartomeu Còdol
Aguilera	Joan Aguilera	Joan Aguilera	Pere Aguilera	Bartomeu Aguilera	Pere Aguilera
Aldorrells	Tomàs de Guisses	Tomàs de Guisses	Tomàs de Guisses	Vidua d'en Tomàs	Andreu Matari
Arlomba de Sant Jaume	Antoni Arlomba	Pere Arlomba	Vicenç Busquet	Joan Busquet	Pere Busquet
Barrufets	Jaume Prunera	Jaume Prunera	Jaume Prunera	Marc Roca	Marc Roca
Batalleres	Pere Ventallols	Joan Santmiquel	Pere Ventallols	Pere Ventallols	Jaume Ventallols
Bonells	Joan Sagarra	Antoni Sagarra			
Bocater	Melcior Aguilera		Joan Roca	Joan Roca	Joan Benet Roca
Borràs de la costa o Montblanc o Balp	Berenguer Borràs	Berenguer Borràs	Pere Déunosajust	Joan Déunosajust	Joan Déunosajust
Brines	Joan Mercader	VicençTorra	Vicenç Mercader	Vicenç Mercader	Jaume Mercader
Calonge o Serrallonga	Pere Joan Pont	Pere Joan Pont	Gaspar Roig en nom d'Andreu propietària	en Roig	Valenti Roig
Carriones	Jaume Moragues	Jaume Moragues	Joan Moragues	Joan Moragues	Càndia, vídua d'Antoni Mensa
Castell d'Òdena	Gabriel Martí	Gabriel Martí	Joan Martí	Joan Martí	Antoni Martí
Castell d'Òdena			Pau Martí	Onofre Martí	Montserrat Martí
Castell d'Òdena	Bartomeu Senthomàs	Bartomeu Senthomàs	Marc Senthomàs	Pere Senthomàs	Pere Senthomàs
Castell d'Òdena	Jaume Calvet	Jaume Calvet	Jaume Calvet	Jaume Calvet	Marc Calvet
Castell d'Òdena			Bartomeu Amat	Bartomeu Amat	Jaume Amat
Castell d'Òdena					Pere Carulla
Castell d'Òdena					Joan Roca
Castell d'Òdena					Vicenç Baró
Cogulló	Pere Riba	Jaume Riba	Pere Riba	Pere Riba	Pere i Joan Riba
Colibert o Morrocurt		Rafael Roca	Francesc Comes	Francesc Comes	
Conill	Jaume Busquer	Jaume Busquer	Miquela vídua d'en Jaume	Jaume Busquer	Jaume Busquer
De la Font o de na Prat		Bartomeu Roca	Joan Roca	Pere Roca	Pere Roca
Granota					Jaume Puiggròs
Guarro	Andreu Grau	Andreu Grau	Pere Grau	Jaume Grau	Jaume Grau

La demografia d'Òdena i Rubió a l'edat moderna

Mas	1497	1507	1535	1553	1573
Guisses				Francesc Martí	Francesc Martí
Joan de la					
Pedrisa	Pere Roca	Rafael Roca	Rafael Roca	Vicenç Roca	Vicenç Roca
Llobetes					Pere Toralló
Malloles			Miquel Mussons	Miquel Mussons	Miquel i Pere Mussons
Martorell	Bernat Figueres	Bernat Figueres	Antoni Figueres	Antoni Figueres	Caterina Figueres, vídua d'en Toni
				Roca	
Martí de la					
Pedrisa	Jaume Muset		Vidua d'en Salvador Calvet	Melcior Ferrer	Joan Ferrer
Molner					Joan Trullols
Nicolau	Antoni	Jaume Riu	Jaume Riu		Pere Vilaret
Nou					Jaume Llorens
Nou d'Oller	Pere Bramona	Pere Bramona	Bartomeu Bramona	Miquel Bramona	Miquel Bramona
Oranies	Joan Martí	Antoni Martí	Joan Martí	Joan Figueres	Joana Martí, vídua d'en Joan Figueres
Palau o					
de l'Olivera	Baltasar Soler	Baltasar Soler	Jaume Soler	Baltasar Soler	Baltasar Soler
Potes	Pere Palau		Joana Puig	Mateu Soler	Mateu Soler
Puigbofer o	Pere Joan Sbert	Antoni Mussons	Miquel Mussons	Miquel Mussons	Jaume Mussons
Arlomba					
Pujades		Francesc Bertran	Joana vídua d'en Rafael Calsina	Francesc Vives	Jaume Vives
Ripoll de la					
Pedrisa	Pere Marchadal	Pere Roca	Antoni Roca	Antoni Roca	Antoni Roca
Rossinyol de	Francesc Aguilera	Francesc Aguilera	Joan Aguilera	Jaume Aguilera	Miquel i Valenti Aguilera
Moragues					
Rovires			Pere Aguilera, menor	Magdalena, vídua d'en Pere Aguilera	Gaspar Aguilera
Sabata	Pere Vidal	Pere Vidal	Antoni Vidal	Vicenç Morera	Vicenç Morera
Sagarra de la		Gabriel Robió	Gaspar Mateu	Gaspar Mateu	Joana Mateu
Cabanya					
Sant Bernabé	Francesc Gavarró	donats	donats	donats	Marc Roca
Sant Miquel o	Benet Torelló	Benet Torelló	Marc Torelló	Marc Torelló	Jaume Torelló
Rubió					
Sant Sebastià	Antoni Joan Lobet	Joan Lobet	administradors	administradors	administradors
Ventallols de la	Jaume Ventallols	Jaume Ventallols	Joana, vídua d'en Jaume Ventallols	Jaume Ventallols	Antoni Ventallols
Costa					
Viastrorsa	Bernat Moragues	Nicolau Moragues	Nicolau Moragues	Jaume Sabater	Nicolau Sabater
Vidal de la Torra	Bergadà	Joan Bergadà	Joan Bergadà	Miquel Bergadà	Miquel Bergadà
de Tabans					
Viladés	Pere Viladés	Pere Viladés	Pere Viladés	Pere Viladés	Pere Viladés
Vilella	Joan Bonastra	Joan Bonastra	Mateu Bonastra	Joan Lavall	Joan Lavall
?	Thoni Muncortés				
?	Pere Muncortés				
?	Anthoni Gavarró				

Per a la realització d'aquestes llistes hem utilitzat els fogatges de 1497 i 1553, transcrits per Josep Iglésies i publicats per la Fundació Salvador Vives Casajuana; els capbreus del duc de Cardona sobre les terres d'Òdena, de 1535 i 1573;¹⁵ i una relació nominal dels habitants d'Òdena de l'any 1507 que apareix en un registre notarial.¹⁶ Totes aquestes dades han estat complementades per documentació notarial que fa referència a aquests mateixos anys i que ens ha permès descobrir la falta d'uns focs en els recomptes de 1497 (4 focs) i 1553 (5 focs), diferència que confirma l'ocultació fiscal, ja remarcada en altres estudis de poblacions catalanes sobre la mateixa època.

En el fogatge de 1497 Iglésies assenyala la falta del nom de cinc focs; podien ser qualsevol dels nou que hem trobat: Joan Aguilera del mas Aguilera, Jaume Prunera del mas Barrufet, Pere Ventallols del mas Batalleres, Melcior Aguilera del mas Bocater, el donat de Sant Sebastià, Jaume Calvet del castell d'Òdena, Gabriel Martí del castell d'Òdena, Bartomeu Santhomàs del castell d'Òdena i Baltasar Soler del mas Palau o de l'Oli-vera. En el fogatge de 1553 els cinc focs correspondrien al mas Aldorrells en mans de la vídua d'en Tomàs de Guisses, a Gaspar Mateu del mas Sagarra de la cabanya, a Onofre Martí del castell d'Òdena i als dos donats establerts a les terres de les capelles de Sant Bernabé i de Sant Sebastià.

Anys	Òdena			Òdena a partir de les llistes		
	Nombre de focs	Habitants estimats	%	Nombre de focs	Habitants estimats	%
1497	36	144	100	40	160	100
1507				37	148	92
1515	38	152	105	38	152	95
1535				45	180	112
1553	40	160	111	45	180	112
1573				53	212	133
1626	55	845	586	55	845	528
1717		309	214		309	193

15. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, notari Jaume Honorat Franquesa, núm. 1.014, capbreu de 1535. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 1.015, capbreu de 1573. Recordem que la casa ducal de Cardona reunia a la seva baronia d'Òdena la condició de senyor jurisdiccional amb el mer i mixt imperi i la jurisdicció civil i criminal alta i baixa. Els capbreus presenten el problema que no inclouen els jornalers, criats i criades que vivien a Òdena, ja que, com que no posseïen res, no havien de declarar.

16. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, diversos notaris, núm. 1.116, any 1507.

La lectura d'aquestes dades ens ofereix un canvi de posició i posa en qüestió el creixement moderat del primer terç del segle XVI. Continuariem parlant d'un pausat redreçament demogràfic fins l'any 1497, i a partir d'aquí, tenint en compte les dades dels anys 1507 i 1515, constataríem un feble retrocés de població, les causes del qual trobaríem en les coincidències de les diverses penúries: crisis frumentàries, caresties i reiterats rebrots de pestilència. El jesuïta Pere Gil, en la seva *Geografia de Catalunya* (1600), ens confirma aquesta situació «lo any 1530 fou en tota Cathalunya tal la fam y pestilència que era compassió. Algunes personas que en ella se trobavan, me han referit que era llàstima veurer la gent que moria de fam y de pestilència».¹⁷ Com diu Antoni Simon, durant les tres primeres dècades del Cinc-cents els contagis dels anys 1501, 1507, 1515, 1519-1521 i 1530-1531 s'encadenaren amb les pèssimes collites de 1503-1505 i 1529-1530.¹⁸ Òdena no fou una comunitat rural aliena a aquestes circumstàncies, i els contagis i males collites hi foren presents,¹⁹ igual que a la vila veïna d'Igualada, on els consellers adoptaren l'any 1515 la decisió de pelegrinar cada any el diumenge de Pasqua a Montserrat «affí que nostro Senyor Déu y la sua sacratíssima Mare y sancts y sanctes de paradís hagen misericòrdia de nosaltres, hins vullen donar remei a la pesta que vuy és en dita vila per juy de Déu», sota pena de vuit dies de presó en cas de no assistir a la pelegrinació.²⁰ Una confirmació d'aquesta situació és el fet de trobar en la llista de 1535 sis focs ocupats per famílies foranes, que representen el 13% de la població odenenca. Simon cita estudis locals realitzats a Girona i a diverses localitats tarragonines, que refermen l'existència d'aquesta fase depressiva.

17. IGLÉSIES, Josep: *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya seguit de la transcripció del Llibre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural ço es de cosas naturals de Cathaluña segons el manuscrit de l'any 1600, inèdit, del Seminari de Barcelona*. Barcelona, 1949.

18. SIMON TARRÉS, Antoni: «La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització», *Manuscrits*, núm. 10 (Bellaterra, 1992), p. 220.

19. El mas Borràs de la Costa d'Òdena és un exemple de l'amenaça de les pandèmies sobre la població. L'any 1530 tots els membres del mas desapareixen víctimes de la pesta; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 663, plet núm. 21. El propietari del mas de l'Abella era considerat l'any 1533 «molt pobre y miserable y tant que aquestos anys passats hanave acaptant y fehia hanar sa muller acaptar y aquest any que no ha collit res y val lo blat avant gran preu»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 666, plet núm. 4.

20. Citat per TORRAS I RIBÉ, Josep M: «Igualada», *Història de les comarques de Catalunya. Anoia*. Manresa, Parcir, vol. I, 1990, p. 48.

Els anys 1535 i 1553 es caracteritzen per una recuperació moderada de la població, si tenim en compte que els anys 1539-1541 van ser de pèssimes collites. És a partir de 1553 que s'inicia un augment digne de consideració, creixement que assoleix el nombre de 52 focs l'any 1573, quantitat que iguala el fogatge de 1378. ¿Quins indicis ofereix la societat odenenca per parlar d'aquest canvi de comportament demogràfic a partir de l'any 1553, si encara hi són presents els factors conjunturals típics d'una societat que vivia en nivells de subsistència? La resposta l'hauríem de cercar en primer lloc en el fenomen de la immigració francesa, palpable ja des de l'any 1553, així com, encara que menys important, en el corrent migratori català provinent sobretot de la Catalunya occidental. La presència occitana, la constatem en els plets judicials que fan referència al terme d'Òdena, on apareixen com a protagonistes o testimonis, i en llibretes de comptabilitat dels propietaris de masos. En segon lloc, el fet que Igualada, població veïna d'Òdena, iniciés a partir de l'any 1553 l'especialització de la seva economia en les indústries tèxtils i de la pell, especialització que influí en els odenencs, principalment quant a la indústria drapera. Aquesta buscarà en el món agrari uns salaris baixos a partir del treball de les dones i els infants excedents de les feines agrícoles, i una sortida a l'excessiva pressió fiscal, així com al rigor de les ordinacions gremials. Un testimoni ens el proporciona un document de l'any 1598 citat per J.M. Torras: «la maior part dels parayres de dita confraria [per] millorar lo preu del filar [...] los és forsat de fer aportar la llana en altres poblats circunvehins a la present vila [...], lo que és llevar lo pa als fills y habitants de la vila y donarlo als stranys».²¹

La feblesa del creixement vegetatiu del règim demogràfic odenenc quedà per tant superada l'any 1573.²² La immigració francesa i en menor mesura la migració catalana foren l'element essencial per assolir les cotes

21. TORRAS I RIBÉ, Josep M.: «Igualada», *Història de les Comarques de Catalunya. Anoia*. Manresa, Parcir, vol. I, 1990, p. 88.

22. L'any 1557, el procurador de la Conca d'Òdena pels ducs de Cardona es veu forçat a fer una crida per prohibir la venda de blat fora de la baronia d'Òdena, davant la misèria i fam de famílies odenenques; AHCI, Secció API, Sèrie registre de la Batllia de la Conca d'Òdena, 1554-1558. La gran sequera enregistrada l'any 1566 obligà la majoria de propietaris d'Òdena a comprar cereals per fer front a les seves necessitats. Propietaris importants de masos odenencs com ara Pere Aguilera del mas Aguilera, Pere Riba del mas Cugulló, Jaume Mercader del mas de Brines, Marc Roca del mas dels Barrufets, Miquel Aguilera del mas del Pla dels Aldorells i Joana Martí del mas Oranies compren, el mes de setembre, cereals per valor de 120 lliures a Antoni Roca de la Pedrissa; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 125.

de població de dos segles enrere (1378). També les estratègies matrimoniales, les subhastes a l'encant públic, la necessitat de col·locar alguna família al capdavant de l'heretat que proporcionava rendes a la universitat d'Òdena —com eren els masos de Sant Bernabé i de Sant Sebastià— o la manca d'un cap de casa i l'existència d'un menor d'edat comportà l'aparició de nous propietaris i la recuperació de masos rònecs en l'espai físic d'Òdena.²³ El punt culminant d'aquest augment demogràfic fou l'any 1626, quan s'assolí la xifra rècord de 845 habitants. Cal dir que el rector només comptabilitzà 55 focs, que haurien de donar la xifra de 220 habitants, si apliquéssim el coeficient 4, com hem fet a la resta d'anys. ¿Quina seria l'explicació per aquest marge de diferència tan gran? Segurament el rector va comptabilitzar l'important nombre de treballadors eventuais —jornalers o bracers— o fixos —mossos, bovers, pastors, porcaters, criades i dides— que hi havia a cada mas com a població odenenca, a partir dels llibres de compliment pasqual. Per tant, hauríem de considerar molt fiables aquestes dades estadístiques de població. Cal tenir en compte que els masos de l'època moderna, tots ells amb unes extensions de terra gens menyspreables, necessitaven molts braços per a la seva explotació, la qual cosa es traduïa en un important nombre de fills i persones de servei que eren considerades membres de la família, tot i que no tenien llaços de parentiu entre ells.²⁴ Un altre indicatiu d'aquest creixement que es produí en el terme d'Òdena ens el proporciona la documentació que fa referència a la benedicció

23. A tall d'exemple, el mas de les Rovires fou establert l'any 1519 a Pere Aguilera, menor de dies, del mas Aguilera; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, notari Jaume Honorat Franquesa, núm. 1.014. El mas Martí de la Pedrissa fou comprat l'any 1521 per Salvador Calvet a Joan Gener, matalasser d'Igualada; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 550, plet núm. 769. Els Còdol foren establerts al mas de l'Abella l'any 1522; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, notari Jaume Honorat Franquesa, núm. 1.014. El mas Potes fou comprat l'any 1551 per Martí Soler a Joana Puig, i el mateix any Francesc Vives comprà el mas de les Pujades a la vídua Joana Calzina; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 1.015. Marc Roca comprà a l'encant públic d'Igualada, l'any 1552, tot el mas Barrufets; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, notari Martí Joan Franquesa, núm. 169. L'any 1570, els administradors de la parròquia d'Òdena establiren a Marc Roca, fill d'en Roca dels Barrufets, tot el mas Sant Bernabé; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, notari Martí Joan Franquesa, núm. 188. El mas Llobetes, que formava part del mas Aldorreles, fou venut l'any 1571 a Pere Torelló; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, notari Martí Joan Franquesa, núm. 188 b.

24. Un procés judicial de l'any 1579 ens permet veure aquest important nombre de fills i persones de servei que hi havia en els masos, en aquest cas, el mas Aguilera de les

de noves capelles: 1625, benedicció de la capella del mas Aguilera de les Rovires; 1626, benedicció de la capella de Sant Martí i Sant Isidre.

En el cas de Rubió es referma aquesta situació de creixement demogràfic important des de 1553 a 1630, com es dedueix del cens de Vic, que dona un creixement d'un 224% respecte a l'any 1497.

El buit documental existent entre els anys 1626 i 1717 per raó de les carències censals fa que adquireixi importància l'anàlisi que realitzarem sobre la documentació parroquial sacramental dels llibres de baptisme, de defunció i de matrimoni.

INFORMACIÓ DELS LLIBRES SACRAMENTALS²⁵

Els llibres sacramentals constitueixen una eina bàsica per atansar-se al coneixement de la demografia d'Antic Règim; en el nostre cas per dibuixar l'evolució demogràfica d'Òdena i Rubió al llarg del segle XVII.

a) Actes de baptisme

La informació que proporciona la partida de baptisme és:

- La datació (dia, mes i any).
- El nom i el cognom de l'oficiant: rector, prevere o vicari.
- La parròquia o sufragània.
- Noms del batejat/-ada. Al llarg del segle XVI en consta un i durant el segle XVII un, dos i tres.
- Nom i cognom del pare, juntament amb el nom del mas al qual pertany o habita.

Rovires «perquè de ordinari som en casa dotze, ço és cinc fills y una filla de dit Aguilera y sa mare, y lo dit Aguilera y sa muller, y jo y dos mossos que té de soldada y que de ordinari té altres hòmens que per tots seriem quinze hòmens». AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 665, plet núm. 30. Un altre exemple, en aquest cas de l'any 1636, ens el proporciona una llibreta de comptabilitat del mas Guarro «memorial del que ha pagat Gaspar Aguilera de la Rovira per comte de Joan Grau devie de soldades primo a Gabriel Sabrina - 1 lliura; més a Pere Casullera - 15 lliures, 8 sous; més a Joan Morera - 4 lliures; més a Pau Vallès - 4 lliures, 10 sous; més Agnès Solera - 4 lliures»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa sense numeració.

25. Hem seguit els criteris de Valentí Gual (*La família moderna a la Conca de Barberà*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV-Diputació de Tarragona, 1993) a l'hora de recollir la informació referent a les actes de baptismes, matrimonis i òbits.

— Nom de la mare. El seu cognom sempre és el del seu marit, feminitzat; mai abans del segle XVIII no es detallà el cognom propi.

— Nom i cognoms dels padrins i lloc d'origen.

— Els naixements il·legítims són documentats sota la terminologia de «fill de pares incògnits» o «fill de ventura».

Segons el capbreu d'Òdena de 1672, que recull la informació del capbreu de 1519, «quiscuna masia y casa situada en dit terme [...] lo Rector, o, vicari espere a bategar fins que no li passia la ora de dir missa y també espere la partera [...] y si acàs la partera y madrina que va ab ella, o, ai menester los done y aja de donar a dinar».²⁶

b) Actes de matrimoni

La informació que ens proporciona una acta de matrimoni és:

— La datació (dia, mes i any).

— La parròquia o sufragània.

— El nom i el cognom del rector o vicari.

— El nom i els cognoms del futur marit, l'estat matrimonial anterior —fadrí o vidu (en molts casos no es detalla si és vidu o fadrí)—, la professió, el lloc de naturalitat, el lloc de residència en el moment del casament, el nom i els cognoms dels pares, l'ofici del pare, si són vius o morts i el lloc on habiten.

— El nom i els cognoms de la núvia, l'estat matrimonial anterior —donzella o vídua—, el lloc de naturalitat, el lloc de residència en el moment de les noces, el nom i els cognoms dels pares, l'ofici del pare, si són vius o morts, i el lloc on habiten.

— Dispenses per grau de consanguinitat.²⁷

— Dispenses d'aprovació per part de la cúria si un dels contraents és estranger.²⁸

26. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 737.

27. «Matrimoni se tracte obtinguda dispensació apostòlica per ésser los devall scrits en quart grau de consanguinitat y volent ho nre. senyor Déu vindrà a bona perfectió entre en Pere Aguilera pagès fill legítim y natural dels Honors en Pere Aguilera també pagès del mas de la Costa del terme del castell de Òdena y de Catherina muller sua de una part, e na Esperansa donzella filla legítima y natural dels honors en Simon Canyelles pagès del mas de Comasua del terme del castell de Guardiola y de Catherina muller sua tots vivents, bisbat de Vich de la part altra si ha ningú».

28. A Catalunya cal no oblidar que estranger és aquell del País Valencià, Castella, Aragó, Itàlia o França; és a dir, qualsevol persona que no sigui del Principat i dels Comtats. Per això, els rectors sempre especifiquen el lloc d'origen del personatge en el moment de

— En les actes de final del segle XVII hi consta la data i el notari dels capítols matrimonials.

— Data de la missa de benedicció —generalment realitzada el mateix dia—.

— Testimonis de l'acte, ofici i lloc de residència.

c) Actes de defunció

La informació que ens proporciona la partida de defunció és:

— La datació (dia, mes i any).

— La parròquia o sufragània.

— La fórmula introductòria, anterior al nom del difunt.

— Nom i cognom del difunt amb el sobrenom o nom del mas del qual procedeix. Si es tracta d'una difunta, el nom va precedit del nom del marit. A més, sovintaja la feminització del cognom d'aquest. Si és vídua, s'informa d'aquest estat i en alguns casos del nom del marit difunt.

— La partida, durant el segle XVII, recull si el difunt/a ha fet o no testament, i en cas afirmatiu en quina notaria està registrat.

— Les partides d'òbits del segle XVI donen a conèixer els drets de rector per a les diverses cerimònies. No és així a les del segle XVII; només a finals del XVII tornem a trobar-ho pel cas de Rubió.

— Les partides d'òbits dels albat en molts casos no fan referència al seu nom, i utilitzen la fórmula «albat fill/a de». Des de mitjan segle XVII ja és més normal la informació sobre el nom i l'edat de l'albat.

— Les partides només informen suplementàriament sobre les morts violentes, accidentals o sobtades.

fer les partides sacramentals «Joan Penes de la vila de Alquisera regne de Aragó», o «morí Antoni Forasteri biscaí», o «Guillem Font stranger lo qual morí». Cal dir que en molts casos els rectors anomenen amb el mot estranger els francesos. En alguns moments és estranger tot aquell que no pertany al terme. Així, per exemple, en alguns casos hi haurà persones d'altres parròquies catalanes que es veuran forçades a portar proves de residència obligatòria, com si es tractessin de persones no naturals de Catalunya. Jordi Olivares i Periu [*Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictitat social i litigació a la Reial Audiència (1591-1662)*. Lleida, Pagès Editors, 2000, p. 241] ens diu que García Cárcel argumenta que les dificultats en les comunicacions van condicionar «un espai de referència molt estret per als catalans» que no anava més enllà del mas o del poble d'origen»; i afegeix que, més que per la idea de «frontera», els catalans de l'època estaven sensibilitzats pel concepte de «jurisdicció» senyorial o reial.

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA D'ÒDEN A I RUBIÓ A PARTIR DELS SACRAMENTALS²⁹

EVOLUCIÓ DELS BAPTISMES

La sèrie baptismal d'Òdena comença l'any 1420, i continua de forma intermitent fins l'any 1444.³⁰ En el cas de Rubió, no tenim dades referents als segles XV i XVI, ja que el registre de baptismes comença l'any 1608.³¹ La sèrie d'Òdena ens queda tallada des de l'any 1444 fins al 1553, limitació cabdal per a l'estudi d'aquest període. Tot i això, els rectors d'Òdena havien iniciat les inscripcions abans de l'obligació del Concili de Trento (1563). A partir de 1553 i fins l'any 1700, la sèrie és completa, amb l'excepció dels anys següents: 1559, 1560, 1563, 1564, 1645 i 1646. Els dos últims anys són coincidents amb la Guerra dels Segadors. En el cas de Rubió, la sèrie baptismal iniciada l'any 1608 té una continuïtat fins l'any 1625; després d'aquesta data no hi ha cap més informació de baptismes fins a arribar a l'any 1635, on novament tenim una continuació d'anys fins l'any 1654. El tall que es produeix a partir d'aquesta data és important perquè ens trobem amb la falta de 33 anys; a partir de 1687 retrobem la informació i ja de forma contínua fins l'any 1713. Per tant, els períodes amb informació són: 1608-1625, 1635-1654 i 1687-1713.

A Òdena, el nombre total d'infants batejats durant el període conservat del segle XV fou de 135. Aquesta xifra es distribueix de la següent manera:

Anys	1420	1421	1422	1427	1428	1429	1430	1431	1432	1433	1434	1437	1438	1439	1440	1444
	14	1	1	1	20	10	11	13	4	5	13	9	28	1	2	2

29. Cal fer una consideració en el cas d'Òdena i Rubió. Alguns dels llibres sacramentals utilitzats tenen partides de baptisme, de matrimoni i d'òbit interposades. Encara més, durant el període del XVII, en el cas de Rubió, aquestes partides estan interposades entre actes notariais de naturalesa diversa —capítols matrimonials, testaments, àpoques, compravendes, debitoris, inventaris, arrendaments, visites pastorals...—. En el cas d'Òdena, només hem trobat intercalades algunes visites pastorals.

30. Hi són els anys següents: 1420, 1421, 1422, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1437, 1438, 1439, 1440 i 1444.

31. En el cas de Rubió, la signatura de l'AHCI ens diu 1611-1699, però en realitat comença l'any 1608 i acaba l'any 1713.

Apuntem la possibilitat que els anys 1421, 1422, 1427, 1439, 1440 i 1444 siguin molt incomplets.

Del 1553 al 1600, varen ser batejats un total de 639 infants. Cal saber que no hi són comptabilitzats els infants dels anys 1559, 1560, 1563 i 1564 perquè el rector no va inscriure els registres pertinents. Si fem un moviment decennal dels baptismes d'aquest període obtenim:

Moviment decennal dels baptismes d'Òdena (1553-1600)

Decenni	Nombre de baptismes	Núm. índex
1553-1558	43	-
1561-1570*	120	-
1571-1580	140	100
1581-1590	167	119
1591-1600	169	121

*Aquest decenni presenta la falta de dos anys: 1563 i 1564.

Com que al primer decenni avaluat li manquen quatre anys per completar la dècada, el total de baptismes podria apropar-se al centenar. La manca en el segon decenni de dos anys seria el motiu del distanciament respecte al decenni posterior; segurament la quantitat de baptismes seria igual o superior als 140 de 1571-1580. Tot i així, és indubtable que la segona meitat del segle XVI fou un període important de creixement demogràfic, accentuat en els dos últims decennis, malgrat la pesta de 1589, que sembla que no va afectar el ritme de creixement odenenc.

Moviment decennal dels baptismes d'Òdena (1601-1700)

Decenni	Nombre de baptismes	Núm. índex
1601-1610	185	132
1611-1620	160	114
1621-1630	162	116
1631-1640	149	106
1641-1650*	117	84
1651-1660	186	133
1661-1670	156	111
1671-1680	168	120
1681-1690	179	128
1691-1700	204	146

* Aquest decenni presenta la manca de dos anys: 1645 i 1646.

A la vista de la taula d'Òdena, cal fer les següents consideracions: s'ha produït un creixement continu en el nombre de baptismes des de la segona meitat del segle XVI fins al primer decenni del XVII; el total de baptismes aconseguït durant el primer decenni és superat per un mínim durant el decenni de 1651-1660, etapa que hem de considerar conflictiva per la presència de la guerra, la pesta i les crisis frumentàries. Tanmateix, el decenni anterior es mostra com un període de fort sotrac, encara que hem de tenir en compte la falta dels anys 1645 i 1646.

L'estudi realitzat per Valentí Gual³² per al conjunt de sis parròquies de la Conca (Barberà, Pira, Vallclara, Vilanova de Prades, Vilaverd i Vimbodí) també reflecteix aquesta situació de feblesa demogràfica i caiguda a partir de 1631 fins al 1650. En canvi, el fort augment de natalitat a Òdena durant el decenni 1651-1660 no es reflecteix en el cas de les sis parròquies, les quals pateixen la sotragada més forta de tot el segle XVII. Tot i així, els anys crítics es veuen compensats amb escreix pels saldos positius de les dècades anteriors (encara amb un fort corrent migratori) i posteriors, quan l'increment demogràfic, després de la caiguda durant el decenni 1661-1670, està acompanyat per un redreç econòmic. Així, el decenni 1691-1700 mostra el total més alt de tota la centúria.

A diferència d'altres poblacions, com en el cas de les Piles estudiat per Valentí Gual,³³ on el 59% de les cerimònies baptismals se celebren durant la primera meitat del segle XVII (mitjana de 5 baptismes/any) i el 41% durant la segona meitat (mitjana de 3,48 baptismes/any), en el cas d'Òdena trobem que el 46,3% dels batejos es realitzen durant la primera meitat del segle XVII (mitjana de 16,10 baptismes/any) i el 53,6% durant la segona meitat de segle (mitjana de 17,86 baptismes/any). En el cas de les Piles es passa d'una bona tendència demogràfica a una altra de defallença, i en el cas d'Òdena, d'una caiguda de valors a una bona recuperació demogràfica.

32. GUAL VILÀ, Valentí: *Homes i Estacions*. Santa Coloma de Queralt-Montblanc, Associació Cultural Alt Gaià-Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1995, p. 7-8.

33. GUAL VILÀ, Valentí: «Demografia i onomàstica de Les Piles a l'Edat Moderna», *Recull*, núm. 3 (Santa Coloma de Queralt, Associació Cultural Alt Gaià, 1995), p. 120.

Moviment decennal dels baptismes de Rubió (1608-1700)

Decenni	Nombre de baptismes	Núm. índex
1608-1610	24	-
1611-1620	120	100
1621-1625	62	-
1635-1640	77	-
1641-1650	118	98
1651-1654	48	-
1661-1670	-	-
1671-1680	-	-
1687-1690	43	-
1691-1700	88	73

La manca d'anys per completar el primer, el tercer, el quart, el sisè i el novè decennis, juntament amb la manca de registres pels decennis 1661-1670 i 1671-1680, no ens permet de fer una valoració detallada. Tot i així, el fet de tenir els tres decennis corresponents al principi, la meitat i el final del segle XVII, ens permet valorar la trajectòria dels baptismes de Rubió. El primer decenni del XVII devia significar el màxim de baptismes, com en el cas d'Òdena, i, a partir de 1611 hi devia haver una feble reculada fins als decennis corresponents a la Guerra dels Segadors. A partir del 1661 hi haurà un alentiment demogràfic que es veurà reflectit en un estancament i retrocés durant l'últim decenni, on la xifra de baptismes mostra el total més baix de tota la centúria. A Rubió, sembla que el redreç econòmic i demogràfic no arribà fins ben entrat el segle XVIII.

MOVIMENT MENSUAL I ESTACIONAL DE BAPTISMES I DE CONCEPCIONS

El moviment estacional de baptismes i concepcions ens permet comprovar com la reproducció de les comunitats rurals de l'Antic Règim estava condicionada per pràctiques socials admeses pels seus components. També pot orientar-nos respecte a la incidència d'un grup de malalties més pròpies d'una estació que unes altres, o del respecte a les abstinències car-nals de Quaresma. Els quadres estadístics on recollirem el moviment estacional de baptismes i concepcions seguiran les pautes donades per Valentí Gual.³⁴ Així: (1) = mes de baptisme, (2) = mes de concepció, (3) = xifra total mensual de baptismes/concepcions, (4) = xifra proporcional. La cons-

34. GUAL VILÀ, Valentí: *Homes i...*, p. 35.

tant multiplicadora resulta de dividir 1.200 entre la suma de les dotze xifres mensuals per dia i el resultat multiplicar-lo per la xifra mensual corresponent, obtenint d'aquesta manera les dades proporcionals.

Moviment estacional de baptismes i de concepcions. Òdena (1601-1700)

Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre	Gener	Febrer	Març
151	177	189	160	129	117	97	112	145	144	133	112=1666
109	127	136	115	93	84	70	81	104	104	96	81

Moviment estacional de baptismes i de concepcions. Rubió (1608-1700)

Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre	Gener	Febrer	Març
64	64	64	63	53	39	28	30	43	44	51	37=580
132	132	132	130	110	81	58	62	89	91	106	77

L'anàlisi dels dos quadres ens permet veure un màxim de baptismes durant el mes de març i un mínim durant el mes de juliol; aquest últim acompanyat en tots dos casos per agost, desembre i juny. Els tres mesos d'hivern (gener, febrer i març) juntament amb el primer mes de primavera (abril), formen un període on se supera amb escreix el valor proporcional 100. El motiu d'aquest elevat nombre de baptismes el podem trobar en el fet d'ésser un període ideal, tant per la reducció del risc de mortalitat —molt més elevat durant els mesos d'estiu—, com pel fet d'ésser un temps on les dones quedaven alliberades de les tasques agrícoles —suposem que era el temps aprofitat per la indústria drapera d'Igualada per portar a terme l'anomenat sistema domiciliari—. ³⁵ L'abstinència carnal obligatòria per

35. Una partida baptismal d'Òdena de l'any 1567 ens informa de l'existència dins del terme d'Òdena d'un molí draper propietat del senyor Franquesa d'Igualada; APV, Parròquia de Sant Pere d'Òdena. Llibre Sacramental A-C-D-H/ 1 baptismes, 1428-1600 (vol.), p. 206. Un inventari realitzat en el mas Carriones d'Òdena l'any 1563 ens detalla, entre altres béns, «en la cuyna vella un torn de filar lana» i «una pinta de pentinar cànem»; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 210. També documentem una defunció de l'any 1688 que diu «Joan Casanovas teixidor de lli del castell de Òdena». La majoria de masos odenencs tenien estris per elaborar teixits.

motius religiosos (Quaresma i Advent) sembla afectar el volum de concepcions durant el mes de març i, en menor mesura, el mes de desembre.

El mínim de concepcions durant els mesos de juny, juliol i agost respondria a dos tipus de motius: el risc en el moment de dur a terme els infantaments (són mesos que faciliten la reproducció d'un major nombre de malalties, que podien recaure fàcilment sobre una població infantil potencialment fràgil); i són mesos que coincideixen amb les feines més pesades del camp, com ara la sega i la batuda.

Així doncs, el nombre de baptismes per estacions quedaria de la següent manera:

Estacions	Òdena	Rubió
Primavera	24,3%	26,7%
Estiu	21,2%	17,4%
Tardor	23,2%	22,7%
Hivern	31,2%	33,1%

Observem, com hem dit, un màxim de baptismes durant l'hivern i un mínim durant l'estiu. La primavera i la tardor es reparteixen de forma equitativa la resta de baptismes —menys igualitària en el cas de Rubió—. Si comparem aquestes dades amb informacions d'altres indrets de Catalunya durant el mateix període —l'estudi de les parròquies de la Conca, l'Alt Gaià i la Plataforma Segarrenca per V. Gual, l'estudi de Tàrraga per Planes, l'estudi d'Abrera per García o l'estudi de Bellreguard per Casanova, Muñoz i Puig—,³⁶ ens adonem que totes segueixen les mateixes pautes descrites pels casos d'Òdena i Rubió: màxims durant l'hivern i mínims durant l'estiu. La distribució per sexes, dels infants batejats, queda de la següent manera:

	Nens	%	Nenes	%
Òdena	873	52,4	793	47,5
Rubió	311	53,6	269	46,3

Aquestes dades confirmen el predomini de naixements de nens al llarg del segle XVII.

36. Citats: GUAL VILÀ, Valentí: *Homes i...*, p. 36-37.

ELS NAIXEMENTS DE FILLS DE PARES INCÒGNITS

Els llibres sacramentals de baptismes fan referència com a fills de pares incògnits als infants nascuts fora del matrimoni, o dins d'ell però que per algun motiu han estat abandonats —il·legitimitat, concepcions prenupcials, presència d'exèrcits o falta de recursos—. Els rectors usen diverses expressions per anotar-los: *fill/a de ventura*, la fórmula més utilitzada, *patres ignorantur o ignoti*, *parentes ignorantur...*, en una ocasió *de secret*. En cap cas hem trobat l'apel·latiu de fill il·legítim. La informació proporcionada pels rectors és molt escassa. Només en un cas de Rubió de l'any 1624 se'ns informa del succeït: «a punta del sol fou aportada una criatura cuio parentes ignorantur y la posaren detrás la porta de la rectoria y no conogueren lo home qui la portà y digué que no ere batejada y judicaren que devie tenir algun die poc més o manco [...] y se li posa nom Gràtia Perpètua... y després la enviàrem a Jorba per a què la aportassen al hospital». Hauríem de cercar en la rica documentació judicial referències a possibles pares de fills de fortuna; és el cas d'una suposada vídua francesa anomenada Maria Badia. L'any 1623 va ser acusada de no tenir bona reputació pel fet d'exercir de dida en diferents cases terme d'Òdena sense conèixer-li cap criatura ni marit, i de portar indiferelement vestits de vídua i de donzella.³⁷

Distribució decennal dels baptismes de pares incògnits. Òdena (1553-1700)

Decenni	Casos	Anys
1553-1560	1	53
1561-1570	2	66
1581-1590	2	83 i 89
1591-1600	2	93 i 00
1601-1610	2	02 i 07
1611-1620	2	11 i 20
1621-1630	5	21, 27, 28 i 30
1631-1640	2	31
1641-1650	2	41 i 47
1651-1660	1	51
1661-1670	2	62 i 70
1681-1690	1	83
TOTAL	24	

37. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa 319, plet sense numeració.

Un total de 24 baptismes de *fills de ventura* entre 1553 i 1700, dates entre les quals van ser celebrats 2.305 baptismes. La proporció de naixements il·legítims: és $24/2.305 = 1,04\%$.

Cronològicament, cal parar esment al decenni 1621-1630, on trobem cinc casos, quatre dels quals els situem entre 1627 i 1630, període de gran penúria i fam a tot Catalunya. La crítica situació d'aquests anys farà que el virrei publiqui la proclama de l'any 1631, on es recorda a les viles l'obligació de dur a l'hospital de Barcelona totes aquelles criatures de llet abandonades, tot subvenint, tanmateix, a la seva subsistència per mitjà de dides, almenys durant un temps. En canvi, els decennis corresponents a la Guerra dels Segadors tenen un nivell semblant als altres, fet que ens fa entendre que la presència d'exèrcits tant d'un bàndol com de l'altre no va repercutir en l'augment de naixements il·legítims. No ha d'escapar a l'anàlisi que en els decennis 1571-1580, 1671-1680 i 1691-1700 no hi ha cap bateig de *fill de ventura*.

D'altra banda, tenim que l'any 1566 es produeix l'única bessonada de fills il·legítims, i els anys 1628 i 1631 acumulen més d'un baptisme de nadó de pares desconeguts.

Si dividim el ventall cronològic 1553-1700 en tres grans períodes, el resultat és el següent:

Períodes avaluats	% il·legítims
1553-1600	29,17%
1601-1650	54,17%
1651-1700	16,67%

Podem observar com el període 1601-1650 recull més de la meitat dels casos de naixements il·legítims; els altres dos períodes estan molt per sota. Aquesta tendència també la podem confirmar per Rubió, que té la totalitat dels naixements il·legítims en l'etapa 1611-1650.

Fills de pares incògnits. Rubió (1608-1700)

Decenni	Casos	Anys
1611-1620	1	11
1621-1630	1	24
1631-1640	1	39
1641-1650	2	47 i 49
TOTAL	5	

Són cinc, doncs, els naixements il·legítims dels 580 baptismes entre 1600 i 1700 —cal tenir en compte les mancances que té la sèrie baptismal de Rubió—. La proporció és, per tant, $5/580 = 0,86\%$.

Rubió té tots els naixements il·legítims dins de la primera meitat del segle XVII, mentre que en la segona no hem trobat cap referència a *fills de ventura*. Al contrari d'Òdena, Rubió concentra gairebé la meitat de casos en el període de la Guerra dels Segadors. Sembla afectar-li més el desgavell social que en aquells moments es vivia a causa del conflicte bèl·lic que no pas les èpoques de penúria i fam, que és el cas d'Òdena.

La proporció de naixements il·legítims d'Òdena mostra semblances amb poblacions catalanes properes com ara les Piles (1564-1704) amb un 1,06% o Passanant (1584-1700) amb un 1,01%, mentre que el model de Rubió segueix la tònica de poblacions com Barberà (1600-1700) amb un 0,84%, Conesa (1600-1700) amb un 0,86%. Si busquem fora de Catalunya, només trobem dades semblants al cas de Rubió en poblacions del País Valencià com són l'Algar, amb un 0,9%, i en una població castellana com és Los Molinos, amb un 0,9%.³⁸

Els decennis amb nombre més elevat de *fills de ventura* batejats, en relació amb el total de baptismes de cada dècada, aporten els següents tants per cent d'il·legitimitat:

**Decennis per damunt del % global de baptismes
de «fills de ventura» d'Òdena**

Decenni	Naix. il·leg.	Total bapt.	% il·leg.
1621-1630	5	162	3,08
1561-1570	3	120	2,50
1553-1560	1	43	2,32
1641-1650	2	117	1,70
1631-1640	2	149	1,34
1661-1670	2	156	1,28
1611-1620	2	160	1,25
1581-1590	2	167	1,19
1591-1600	2	169	1,18
1601-1610	2	185	1,08

L'anàlisi d'aquestes dades ens permet d'observar com el nombre de fills il·legítims respecte al nombre total de baptismes de cada decenni

38. GUAL I VILÀ, Valentí: *La família moderna...*, p. 155.

augmenta si es tracta d'una etapa amb dificultats econòmiques i socials. Núria Sales diu que els veïns de certs pobles, situats al llarg dels camins reals, se'n troben, de nens abandonats, als matins quan obren la porta. Aquest seria el cas de Montmaneu «per quant havent acudit a la vila de Monmaneu moltes pobres criatures de llet de poch temps a esta part». En canvi, disminueix quan hi ha bonança econòmica. Els decennis amb conflictes bèl·lics no afecten gaire el nombre de naixements il·legítims, com ho demostra el fet que el decenni 1651-1660 —amb el nombre més elevat de baptismes— correspon al tant per cent més baix d'il·legitimitat, amb un 0,53%. Contràriament V. Gual troba que les poblacions de la Conca de Barberà concentren un nombre de casos altament significatiu dins de períodes bèl·lics —moments de desgavell i conflictivitat social, i propicis a l'abandonament de nadons o al manteniment de relacions sexuals fora del matrimoni—, i no en etapes amb dificultats econòmiques: 1641-1660, 1681-1690.³⁹

Per al cas de Rubió només tindrem en compte el decenni amb la sèrie baptismal completa: 1641-1650, amb un 1,72%. Rubió, dins de la seva migradesa documental, sí que coincideix amb les poblacions de la Conca de Barberà.

L'estacionalitat dels naixements il·legítims no permet d'efectuar gaire comentaris:

Moviment estacional dels naixements il·legítims. Òdena (1553-1700)

Mes	Gn.	Fb.	Mç.	Ab.	Mg.	Jy.	Jl.	Ag.	St.	Oc.	Nv.	Ds.
Casos	4	1	5	3	-	3	3	1	1	2	1	-
Total =	24											

Destaquen els mesos de juny i juliol, amb valor 3, sobretot si tenim en compte que aquests mesos són els de més baix moviment estacional de baptismes. No crida l'atenció el fet que el nombre més elevat amb 4 i 5 correspongui als mesos de gener i març, dos mesos amb un alt moviment estacional de baptismes. Els mínims els tenim el maig i desembre, amb valor 0.

Les dades proporcionades per Valentí Gual per a la Conca estricta no són coincidents amb Òdena; hi ha un màxim mensual al mes d'abril i un

39. *Ibidem*, p. 199.

mínim al juliol. En canvi, a nivell estacional, Òdena coincideix en l'hivern —Òdena 41,6%, Plataforma Segarrenca 35%, Conca estricta 30%, Alt Gaià 29%—, però no en el mínim, que Òdena situa a la tardor, igual que les poblacions de la Plataforma Segarrenca, mentre la Conca estricta i l'Alt Gaià el situen a l'estiu.

Els naixements il·legítims odenencs mostren un comportament estacional semblant en part als legítims: màxim a l'hivern.

En el cas de Rubió, el moviment estacional dels naixements il·legítims es distribueix de la següent manera: 1 març, 1 abril, 1 setembre, 1 novembre i 1 desembre. Les estacions d'hivern i de la tardor donen el mateix resultat. Al contrari d'Òdena, no hi ha cap naixement durant els mesos juny, juliol i agost.

Pel que fa a la distribució per sexes, la situació és de dotze nois i dotze noies en el cas d'Òdena. Es produeix un equilibri entre els dos sexes. Ara bé, trobem quatre casos de fills il·legítims que no apareixen en les partides de baptisme, però sí en la llista de nens/es confirmats l'any 1698. Sobre un total de 112 infants, trobem quatre *fills de ventura*. D'aquests quatre, tres són nois i l'altre una noia. També en les partides de defunció trobem un albat nascut al terme i dos albats no originaris d'Òdena,⁴⁰ mentre que en les partides matrimonials de l'any 1676 identifiquem un *fill espureo*. Per tant, si tenim en compte aquests vuit infants, es trenca l'equilibri entre els dos sexes i es decanta per un major nombre de nens, amb 19, mentre que les noies comptabilitzen 13.

En el cas de Rubió tenim tres noies i dos nois. Aquí sí que hi ha una majoria simple del sexe femení. També en el cas de Rubió hem trobat una referència en un document no baptismal sobre una filla de pares incògnits. Es tracta d'una partida de defunció de l'any 1653 d'una jove de vint anys que deu fer feines de criada o pastora en la casa d'en Bertran de la Riera. El predomini de nenes pot indicar la negativa dels pares a voler mantenir una persona que en el futur significarà un problema per al conjunt de l'economia familiar, davant la necessitat de dotar-la en arribar a edat de matrimoni; aquests casos sempre afecten famílies de condicions modestes. Nosaltres no hem trobat cap cas per poder demostrar-ho.

40. 11-05-1628: «se enterrà una criatura la qual tenia Antoni Gavarró y era del ospital general de Barselona». 20-10-1649: «un minyó los pares ignorant al aportat Simon Ventallols de la costa, diu ere de Montbui, allí era batejat»; APV, Parròquia de Sant Pere d'Òdena, Llibres Sacramentals, A-C-D-H/1 òbits 1600-1675 (vol.).

Obtenim una distribució per sexes prou igualada en totes dues parròquies si ens basem només en els baptismes, tendència que confirma V. Gual per a poblacions de la Conca estricta.⁴¹ Si afegim els fills de fortuna trobats a Òdena en la llista de confirmacions i en les partides de defuncions, ens apropem al model que V. Gual descriu per a sis llocs de l'Alt Gaià i per a cinc llocs de la Plataforma segarrenca; no així Rubió, on el predomini seria de nenes (4 a 2).

EVOLUCIÓ DELS MATRIMONIS

A les comunitats rurals com ara Òdena i Rubió, la llibertat d'elecció de la futura parella es veia restringida pels mateixos membres que la formaven, ja que el matrimoni s'utilitzava com una transacció comercial de caire local i comarcal en què cada família intercanviava les noies per un dot, a més de cercar la creació de lligams de solidaritat. És per aquest motiu que les dues parts establien converses per negociar minuciosament tots els detalls del futur acord matrimonial, i era en aquest procés que designaven un interlocutor per portar a bon port el contracte. La participació en les diferents festes locals, en els romiatges o en les festes familiars —baptismes, matrimonis— afavoria sempre l'accés al matrimoni, especialment en el cas de viduïtat amb fills. A les dones joves, se les convenia que no celebressin matrimonis il·límits, que no es casessin sense permís i, en general, que no prenguessin cap iniciativa sexual. Ara bé, entre els grups socials més pobres i marginals hi havia més llibertat per triar la futura parella, i això obeïa a diferents raons: la falta de propietats, la mobilitat per anar a cercar feina o el fet que la baixa esperança de vida només deixava un sol pare o mare per poder exercir-ne el control. Aquesta breu exposició ens permet afirmar que el matrimoni era un pas important a realitzar per qualsevol membre de la comunitat rural odenenca o de Rubió.

La sèrie matrimonial d'Òdena es troba repartida en dos volums.⁴² El primer comprèn de 1566 a 1639 (falten els anys 1569-1570, 1577-1578, 1594, 1599 i 1604). El segon volum comença l'any 1646 i acaba l'any 1700 (només falta l'any 1662). El problema és la manca dels anys 1640-1645, potser per l'absència del rector o vicari, la descurança en les anota-

41. GUAL VILÀ, Valentí: *La família moderna...*, p. 202.

42. APV, Parròquia de Sant Pere d'Òdena, A-C-D-H/1, Matrimonis, 1566-1639, C/2 1646-1775 (vol.).

cions o la pèrdua de la llibreta on eren anotades les inscripcions. El primer volum és una composició feta a partir de diferents tipus de llibres amb varietat de mides i qualitats de paper.

Moviment decennal dels matrimonis d'Òdena (1566-1700)

Decenni	Nombre de matrimonis	Núm. índex
1566-1568	5	-
1571-1580*	24	49
1581-1590	49	100
1591-1600**	48	98
1601-1610***	28	57
1611-1620	54	110
1621-1630	38	77
1631-1640****	51	104
1641-1650*****	24	49
1651-1660	40	82
1661-1670	35	71
1671-1680	56	114
1681-1690	38	77
1691-1700	50	102
TOTAL	540	

* Hi manquen els anys 1577-1578.

** Hi manquen els anys 1594 i 1599.

*** Hi manca l'any 1604.

**** Hi manca l'any 1640.

***** Hi manquen els anys corresponents a 1641-1645.

El quadre recull un comportament de nupcialitat d'alts i baixos al llarg de tot el període. Sortim amb el decenni 1581-1590 perquè és complet i evitem així qualsevol tipus d'especulacions. El decenni 1591-1600, amb la manca de dos anys, ens donaria un índex superior al 100 si comptéssim amb totes les dades. Seria hipotèticament un període amb un major nombre de matrimonis, nombre que correspondria al creixement demogràfic observat en els baptismes. El decenni 1601-1610 ens reflecteix un període de crisi en caure el nombre de matrimonis en més de 40 punts. Tal vegada s'hagi de relacionar aquesta caiguda amb la forta crisi econòmica dels anys 1604-1607. Sigui d'exemple la següent referència de l'any 1606, quan onze propietaris odenencs es van veure obligats a comprar un censal de 300 lliures a Gaspar Aguilera del mas de les Rovires: «atendens et considerans dictam universitatem et singulares personas dicti termini

castri otine habere necessarias tercentum libras monete barc. ad emendum frumentum pro sustentatione dicti singularium et familie sue ac aliorum singularium et habit dicti castri et termini».⁴³ El decenni 1611-1620 és de recuperació i ens dóna el segon període més alt de tot el XVII. Novament tenim una caiguda en el decenni següent, però es recupera en el decenni 1631-1640, etapa no completa per la falta de l'any 1640. La manca de cinc anys en el decenni 1641-1650 no ens permet avaluar l'impacte de la Guerra dels Segadors, ni tampoc l'arribada de població d'altres indrets, fruit de les migracions provocades per la guerra. És molt probable que el número índex hagués quedat per sobre de 100, si tenim en compte que en només cinc anys s'arriba quasi a la meitat de matrimonis respecte al decenni anterior. Recordem que s'incorpora a l'edat de matrimoni l'últim gran excedent de població corresponen al decenni 1621-1630. Els dos decennis posteriors són de caiguda, mentre que el decenni 1671-1680 mostra una recuperació tan important que resulta el període més alt de tot el segle. Novament tenim una caiguda en el decenni posterior i una recuperació en l'últim decenni de dos punts respecte el número índex 100.

En el cas de Rubió, la sèrie matrimonial s'inicia el 7 de febrer de 1609⁴⁴ i continua fins l'any 1700. Al llarg d'aquest període trobem una sèrie d'anys durant els quals no s'explicita cap inscripció matrimonial, però en canvi sí que n'hi ha de baptismes i òbits. Ens decantem a formular la hipòtesi que no hi ha descurança per part del rector o vicari. Més aviat, no hi ha cap tipus d'unió eclesiàstica durant aquests anys (1623, 1627, 1651-1652, 1656, 1659-1660, 1665, 1671 i 1688), sobretot si tenim en compte que alguns anys només presenten una o dues inscripcions. La manca d'inscripcions des de 1600 fins al 1608 ha estat resolta gràcies a l'existència

43. Els onze propietaris són: Francesc Martorell del mas Carriones i Gaspar Ferrer de la Pedrissa, amb un censal cadascun de 32 lliures, 8 sous, 4 diners; Miquel Toralló del mas Rubió; Jaume Ventallols del mas Ventallols; Caterina Romanyà del castell i Antoni Martí del castell amb un censal cadascun de 31 lliures, 8 sous, 4 diners; Jaume Còdol del mas de l'Abella amb un censal de 30 lliures, 8 sous, 4 diners; Pere Santthomàs del castell amb un censal de 27 lliures, 8 sous, 4 diners; Pere Joan Roca de la Pedrissa amb un censal de 25 lliures, 6 sous, 8 diners; Joan Soler del mas de l'Olivera amb un censal de 20 lliures, 5 sous; i Jacinto Trullàs del castell amb un censal de 6 lliures, 1 sou, 8 diners; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 517.

44. «Assí estan asentats los esposats y beneïts comensant als 7 de febrer de 1609 en la parroquial yglésia de nra. sora. de Robió regent la cura de les ànimes Pere Comes prve. y beneficiat en la yglésia dels Prats del Rey»; AHCl, Secció API, Llibres Sacramentals, núm. 68.

de capítols matrimonials. Ara bé, la utilització d'aquests capítols comporta una sèrie d'inconvenients perquè van ésser escripturats mesos abans de la realització del matrimoni, alguns d'ells potser no es van portar a terme i, en ser documents notariais, estan dispersos.

**Moviment decennal dels capítols matrimonials (1601-1608)
i matrimonis de Rubió (1609-1700)**

Decenni	Nombre de capítols-matrimonis	Núm. índex
1601-1610	19	86
1611-1620	22	100
1621-1630	18	82
1631-1640	28	127
1641-1650	32	145
1651-1660	9	41
1661-1670	28	127
1671-1680	29	132
1681-1690	31	141
1691-1700	28	127
TOTAL	244	

L'anàlisi del quadre de Rubió dona uns resultats bastant diferents als d'Òdena, sense alts i baixos i amb una tendència matrimonial per sobre del número índex 100. El primer decenni, tot i estar realitzat a partir dels capítols matrimonials, excepte en 1609-1610, confirma uns resultats molt similars als següents. Crida l'atenció el baix nombre de matrimonis en el decenni 1651-1660 —no hi ha cap registre matrimonial en 1651, 1652, 1656, 1659 i 1660—, motivat per la manca d'unions eclesiàstiques dins del terme —manca de joves que vulguin casar-se en un període de guerra, fam i pesta—, mentre que els decennis anterior i posterior estan per sobre de l'índex 100, essent l'anterior el més alt de tot el segle XVII. Constatem un augment a l'alça des del 1661, augment que es frena en l'últim decenni, període que repeteix la xifra de 1661-1670.

MOVIMENT MENSUAL I ESTACIONAL DELS MATRIMONIS

El mes de l'any en què tenia lloc el matrimoni constitueix avui dia un bon indicador per saber els costums i tradicions que regien les comunitats rurals d'Òdena i Rubió.

Moviment estacional de matrimonis. Òdena (1566-1700)

Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
53	71	13	39	61	53	35	33	62	21	51	48 = 540
118	158	29	87	136	118	78	74	138	47	114	107

Moviment estacional de matrimonis. Rubió (1609-1700)

Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
18	33	8	16	19	17	4	22	25	13	37	18 = 231
93	171	41	83	99	88	21	114	130	67	192	93

L'anàlisi mensual mostra, en el cas d'Òdena, un lloc de privilegi del febrer, que assoleix un valor proporcional 158, seguit de setembre i maig. Coincideix amb les dades proporcionades per V. Gual per a deu llocs de la Conca (valor proporcional 148) i tres llocs de la Plataforma Segarrenca (valor proporcional 145). Aquest màxim de bodes en el mes de febrer es dona també a Tàrrrega els anys 1652-1699 i a Bellreguard entre 1625-1699, amb un valor proporcional 250. Altres poblacions amb màxims el febrer són la localitat castellana de Los Molinos entre el 1600 i el 1729, la localitat francesa de Corbeil entre el 1600 i el 1639, i les parròquies occitanes de Roumens, Saussens i Valdereis entre el 1670 i el 1789.⁴⁵

En el cas de Rubió, el mes de novembre destaca sobre els altres mesos amb un valor proporcional de 192, seguit de febrer amb 171. La població té en compte l'observança religiosa de la Quaresma i l'Advent, fet que explicaria el màxim de bodes en els mesos immediatament anteriors als d'interdicte. Només hem trobat una població amb màxim el mes de novembre: la vila valenciana d'Ondara.

El mínim és molt marcat en el cas d'Òdena: el març només abasta un valor proporcional 29 (abstinència quaresmal), seguit d'octubre amb 47 (mes de la verema).⁴⁶ A Rubió el juliol és el mes més baix amb un

45. GUAL I VILÀ, Valentí: *Homes i...*, p. 54.

46. Cal destacar la importància del conreu de la vinya al llarg del segle XVII. Totes les propietats del terme hi tenien terres dedicades. Un exemple d'aquest fet són les morts de mossos ofegats dins dels cups. També el reacanament de 1717 ens permet veure l'estructura de conreus a Òdena:

sembradura	vinya	olivera	horta	total conreat	total erm-bosc	total
784 jornals	548 j.	26 j.	4 j.	1.362 j.	3.304 j.	4.666 j.

* 1 jornal = 0,4896 ha

valor proporcional 21 (mes de la batuda i sega),⁴⁷ seguit de març amb 41 i una mica més distant octubre amb 67 (com en cas de Òdena, observança de la Quaresma i mes de verema). Com diu V. Gual, la proximitat de la Quaresma explicaria el màxim de bodes en febrer. Malgrat que no coincideixen en màxims i mínims, sí que observem en totes dues poblacions una dependència del calendari agrícola i religiós. Remarquem la poca incidència dels mesos de juliol i agost en el cas d'Òdena.

Apuntem dades bibliogràfiques quant a mínims. Rubió segueix la tònica general assenyalada per V. Gual per a les poblacions de la Conca de Barberà i Baixa Segarra: 10 llocs de la Conca amb valor proporcional 48; 6 llocs de l'Alt Gaià amb valor proporcional 28; 3 llocs de la Plataforma segarrenca amb valor proporcional 61. Aquestes dades no coincideixen amb altres poblacions que marquen mínims pel mes de desembre: Bellreguard, Los Molinos, Corbeil, Morvan (Saint Léger), Roumens, Saussens i Valdereis.

En el cas d'Òdena només trobem una població francesa que marqui mínim el mes de març: Pont de Vaux, amb tres unions sobre 1.100 cerimònies.

El nombre de matrimonis per estacions queda de la següent manera:

Estacions	Òdena	Rubió
Primavera	28,3 %	22,51 %
Estiu	24,07 %	22,07 %
Tardor	22,2 %	29,43 %
Hivern	25,3 %	25,54 %

La terra de sembradura representa el 57,56% i la vinya el 40,23%, un conreu força important i que devia tenir més o menys la mateixa extensió durant el segle XVII; AHCI, notari Bartomeu Costa, 1717, fol. 135. Un viatger del segle XVII com fou Ambrosio Borsano, l'any 1683, deia: «la villa de Igualada está situada en un terreno llano algo desviada del río Noya en un paraje muy rico de forajes, leña y agua, y es terreno también de muchas viñas»; TORRAS I RIBÉ, Josep M.: *La comarca de l'Anoia a finals del segle XVIII. Els qüestionaris de Francisco Zamora*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 163.

47. Hem cercat en el registre matrimonial els quatre casos corresponents al mes de juliol, per saber si eren personatges forans o dedicats a activitats artesanals. El resultat ha estat el següent: un francès casat amb una donzella del terme, dos fills de pagesos de Rubió casats amb dues donzelles de Rubió, i un pagès de Castellbell casat amb una donzella de Rubió.

Òdena i Rubió presenten uns comportaments ben diferents a l'hora de portar a terme els seus matrimonis. No coincideixen ni en màxims ni en mínims. Òdena té en els mesos de primavera l'etapa durant la qual se celebren més bodes, seguit de l'hivern i després l'estiu, i a més distància queda la tardor. En el cas de Rubió el major nombre de matrimonis es concentra durant els mesos de tardor, mentre que l'hivern estaria situat en una posició intermèdia i a certa distància, i enllaçats l'un amb l'altre tindríem la primavera i l'estiu.

Si fem les comparacions estacionals, només trobem semblances en els màxims (primavera i hivern) pel cas d'Òdena, i en els mínims (estiu) pel cas de Rubió en relació les poblacions de la Conca de Barberà i Baixa Segarra estudiades per V. Gual.

MATRIMONIS AMB CÒNJUGES D'ORIGEN FRANCÈS

Al llarg del segle XVI i la primera meitat del segle XVII a la població autòctona d'Òdena i Rubió s'hi aniran afegint elements nous que afavoriran el creixement demogràfic, sobretot en una etapa expansiva com va ser l'últim terç del segle XVI. En un primer moment hi acudirán pagesos dels pobles dels voltants, atrets per la possibilitat de trobar feina i terres, i en un segon moment hi arribarà una important aflluència d'estrangers d'altres regnes, entre ells els occitans. Aquesta presència occitana es pot detectar a través dels documents notariais, dels processos judicials i també a partir dels llibres sacramentals, en concret els llibres de matrimonis.

Quantificació

La distribució decennal de la nupcialitat amb constància francesa a la parròquia de Sant Pere d'Òdena entre els anys 1566-1700 ens ha de permetre oferir una visió de conjunt homogènia. Ara bé, aquesta nupcialitat no indica la presència total dels francesos en el terme d'Òdena. Una de les limitacions d'aquest tipus de font és el desconeixement que implica de la immigració temporera i dels contingents que romanen solters. Aquesta ignorància la podem resoldre amb l'aportació dels obituaris, processos judicials, llistes de segrestament de béns de francesos i proves de residència obligatòries per als estrangers, entre d'altres.

Marits francesos sobre el total de matrimonis: Òdena (1566-1700)

Decenni	Marits francesos	Matrimonis	%	Anys
1566	1	5	20,00	1566
1571-1580	2	24	8,33	1573-76
1581-1590	5	49	10,20	1583-87-88-89
1591-1600	9	48	18,75	1591-92-93-96-98-00
1601-1610	2	28	7,14	1602-07
1611-1620	6	54	11,11	1613-14-17-18-19
1621-1630	5	38	13,15	1620-25-28-29-30
1631-1640	3	51	5,88	1634-35-39
1641-1650	1	24	4,16	1647
1651-1660	5	40	12,50	1655-56-60
1661-1670	2	35	5,71	1666-68
1671-1680	1	56	1,78	1677
1681-1690	-	38	0,00	
1691-1700	-	50	0,00	
TOTAL	42	540	7,77	

Dels percentatges, destaca l'any 1566, amb una de les cinc bodes amb marit francès, fet que representa el 20%; la xifra supera la que dona Torras per a Igualada el mateix any: 10,5%. A part d'aquest any, el màxim percentatge és assolit el decenni 1591-1600 amb 9 matrimonis amb marit francès de 48 noces, el 18,75%, xifra que coincideix amb màxims de percentatges en el mateix decenni en les poblacions d'Igualada amb un 21,5%, Vilaverd a la Conca de Barberà amb un 17%, i Cassà de la Selva amb un 14,7%. Nadal i Giralt consideren l'etapa 1540-1620 com la de plenitud immigratòria. A més d'aquesta etapa, tenim quatre decennis que estan per sobre del 10%: 1581-1590 (10,20%), 1611-1620 (11,11%), 1621-1630 (13,15%) i 1651-1660 (12,5%); percentatges, sobretot en els dos últims decennis, que no segueixen la idea d'una inflexió a la baixa a partir de 1620.⁴⁸ En 1621-1630, amb un 13,15%, supera novament el

48. Nadal i Giralt diuen que el declivi immigratori s'accelera ràpidament a partir de 1620 i fins a 1660, arran de l'eliminació progressiva de les causes que havien impel·lit els francesos a expatriar-se i de l'empitjorament gradual de la situació catalana, que desemboca en la greu crisi dels primers anys del regnat de Felip IV. Divideixen el cicle migratori en quatre etapes: una fase ascendent des del final del segle XV fins a l'any 1540; una fase de plenitud immigratòria des de 1540 fins a 1620; una fase de declivi entre 1620 i 1660; i una última fase a partir de 1660, considerada d'immigració de gent especialitzada; NADAL, Jordi; GIRALT, Emili: *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic, Eumo Editorial, 2000, p. 123-132.

volum de bodes d'Igualada (9,8%); i el decenni 1651-1660, amb un 12,5%, és el tercer més alt de tot el ventall cronològic d'Òdena.

Podem parlar d'una tendència a la baixa a partir del decenni 1661-1670, encara que abans ja hem trobat dues etapes amb poca presència francesa en les bodes odenenques: 1631-1640 i 1641-1650. La primera està relacionada amb la greu crisi frumentària i la segona està motivada per la manca de la documentació dels anys 1641-1645 en el llibre sacramental de matrimonis. Segons Nadal i Giralt, l'any 1640 va ser un període de predomini francès al Principat, car la nova situació política reportà avantatges als immigrants ultrapirinenecs.⁴⁹

Com s'haurà pogut advertir, aquestes dades comprenen quasi tot el ventall cronològic de la immigració francesa a Òdena. Ens manquen els anys anteriors a 1566, en què constatem la seva presència gràcies a processos judicials on els occitans seran els protagonistes d'infinites bregues o perquè apareixeran en multituds d'obligatòries signatures de pau i treva, i també per mitjà dels contractes fets pels propietaris de masies.

L'aportació occitana a les noces odenenques entre 1566-1700 és d'un 7,7%, percentatge discret si el comparem amb les dades de la veïna vila d'Igualada, amb un 15,1% entre 1551 i 1630.⁵⁰ També superen el percentatge d'Òdena les poblacions de Vilaverd-la Riba, amb un 9,64% entre 1586 i 1640; Santa Coloma de Queralt, amb un 9,05% entre 1565 i 1650; i Vimbodí, amb un 7,93% entre 1631 i 1700. Poblacions amb un percentatge inferior a Òdena serien: la Guàrdia dels Prats, amb un 6,06% entre 1594 i 1638; Forés, amb un 4,03% entre 1571 i 1650 i Barberà de la Conca, amb un 2,30% entre 1610 i 1680.⁵¹

Ara bé, si comparem les dades d'Òdena amb les poblacions catalanes estudiades per V. Gual, J.M. Torras, Nadal i Giralt, Lladó, Rosell, Bencomo, Planes, Caselles, Oliva, Teixidó, X. Gual i Millàs,⁵² en les mateixes dates, obtindrem uns percentatges ben diferents als comentats anteriorment:

49. NADAL, Jordi; GIRALT, Emili: *Immigració i redreç...*, p. 128.

50. TORRAS RIBÉ, Josep M.: «Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII», *Miscellanea Aqualatensia* 4. Igualada, 1987, p. 87-109.

51. GUAL I VILÀ, Valentí: «Gavatxos», *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna (El cas de la Conca de Barberà)*. Barcelona, Rafael Dalmau, Editor (Episodis de la Història, núm. 286), 1991, p. 15-63.

52. Les dades corresponents a les poblacions estudiades per aquests autors han estat extretes de l'article «La immigració francesa a Catalunya: El cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 18-1 (Barcelona, Universitat de Barcelona, 1998), p. 143-144.

%	Població	Anys	Població	%
2,03	Barberà de la Conca	1611-1680	Òdena	7,71
3,68	Bigues	1570-1700	Òdena	7,70
4,03	Forés	1571-1650	Òdena	10,59
4,30	Passanant	1580-1650	Òdena	11,00
4,42	Creixell	1576-1700	Òdena	7,66
5,10	Montargull-Rauric	1580-1650	Òdena	12,90
5,44	Cassà	1591-1680	Òdena	9,09
5,71	Calonge	1576-1637	Òdena	10,66
6,08	Palamós	1581-1680	Òdena	9,21
6,20	Lliçà d'Amunt	1570-1629	Òdena	11,64
6,66	Llavaneres	1575-1675	Òdena	9,01
6,74	Solsona	1598-1657	Òdena	10,95
6,85	Ametlla del Vallès	1570-1700	Òdena	7,70
6,92	Vilafranca del Penedès	1605-1700	Òdena	6,03
7,69	Torelló	1578-1628	Òdena	12,03
7,78	Malgrat de Mar	1589-1700	Òdena	7,51
7,93	Vimbodí	1631-1700	Òdena	4,08
8,40	Arenys de Munt	1566-1700	Òdena	7,70
8,42	Figuerola del Camp	1566-1640	Òdena	11,11
8,70	Olesa	1600-1699	Òdena	6,28
9,05	Santa Coloma de Queralt	1565-1650	Òdena	10,59
9,65	Corbera de Llobregat	1560-1699	Òdena	7,70
9,64	Vilaverd-La Riba	1586-1640	Òdena	11,19
11,00	Sant Andreu de la Barca	1560-1699	Òdena	7,70
12,60	Anglesola	1565-1600	Òdena	13,49
13,38	Abrera	1600-1670	Òdena	8,80
13,81	Rubí	1576-1625	Òdena	12,03
15,04	Banyoles	1588-1631	Òdena	10,86
16,01	Igualada	1571-1630	Òdena	12,03
17,26	Torrelles	1560-1659	Òdena	10,80
17,40	Sant Boi	1560-1699	Òdena	7,70
20,30	Sant Sadurní d'Anoia	1567-1646	Òdena	10,59
25,94	Valls	1600-1640	Òdena	11,41

La lectura d'aquests percentatges ens ofereix una visió més destacada de la immigració occitana en el desenvolupament demogràfic d'Òdena del final del segle XVI i l'inici del segle XVII. Òdena no arribà a esdevenir un lloc d'arrelament tan important de població francesa com Igualada,⁵³ Torrelles, Sant Boi, Sant Sadurní d'Anoia o Valls. A això, hi con-

53. El 14 de setembre de 1544 es va fundar a Igualada la «Confraria dels Estrangers, sots invocació de Nra. Señora de Agost». L'any 1643 la Confraria canvià el seu nom pel de

tribueix una zona de poblament dispers, pràcticament rural, amb una escassa activitat manufacturera —es practicava només l'anomenat sistema domiciliari— i, sobretot, el fet d'estar al costat d'un centre d'atracció tan important com la vila d'Igualada. Però sí que serà un indret de treball per a mà d'obra flotant que cercarà feina de mosso, pastor, bover, porca-ter, mulater, criada o dida, factor que s'ha de tenir present a l'hora de concretar l'abast global de la immigració occitana. No cal oblidar que hi haurà francesos que arribaran al terme ja casats i que no consten en els llibres de matrimonis d'Òdena.

Marits francesos sobre el total de matrimonis: Rubió (1601-1700)

Decenni	Marits francesos	Matrimonis	%
1601-1610	2	19	10,52
1611-1620	0	22	0,00
1621-1630	3	18	16,66
1631-1640	1	28	3,57
1641-1650	0	32	0,00
1651-1660	0	9	0,00
1661-1670	0	28	0,00
1671-1680	0	29	0,00
1681-1690	0	31	0,00
1691-1700	0	28	0,00
TOTAL	6	244	2,45

A Rubió, el nombre de francesos arribats via boda fou escàs. El percentatge global, d'un 2,45%, coincideix amb l'obtingut a Barberà de la Conca, amb un 2,30%. Els capítols matrimonials i el registre matrimonial forneixen la següent informació: 2, en 1601-1610 (anys 1601 i 1610); 3, en 1621-1630 (anys 1622, 1628 i 1630); i 1, en 1631-1640 (any 1636). Cal comptar 5 casos, puix que el matrimoni del 1630 pertoca a unes segones núpcies i, per tant, no es tracta d'una nova arribada sinó d'un remaridament. A la vetlla de la Guerra dels Segadors, desapareix definitivament la presència de futurs marits francesos a Rubió.

«Concell o parlament de la Confraria dels francesos»; AHCI, Secció API, Sèrie Confraries, núm. 73. Hem de tenir en compte la confusió de J.M. Torras, que afirma que la Confraria va ser fundada l'any 1621 —data que figura a la coberta del llibre—.

Bisbat de procedència:

Les anotacions dels llibres de matrimonis, en la majoria de casos, ens especifiquen la població d'origen, el bisbat al qual pertany l'immigrant i el regne d'on procedeix. En alguns casos només podem llegir locucions com ara «francès», «de nació francès», «natural del regne de França» o «estranger».

**Zona i bisbat de procedència dels immigrants francesos.
Matrimonis d'Òdena (1566-1700)**

1.- Pirineu i Prepirineu

Comenges	16	
Rius	3	
Pàmies	3	Total: 22

2.- Llenguadoc i Conca de la Garona

Auch	4	
Agen	2	
Lombés	1	
Tolosa	1	Total: 8

3.- Terres Altes i Massissos

Rodés	1	
Càors	1	Total: 2

Sense especificar el bisbat, inscrits com a «stranger» o natural del «regne de Fransa» o «fransès», hi ha 10 casos.

En el cas de Rubió la procedència queda de la següent manera: 3 casos del bisbat de Comenge i 2 casos amb inscripció de «francès» i «fadrí de Fransa» —una ocurrència de cada tipus—.

Cal parlar d'una immigració bàsicament pirinenca i, per tant, occitana més que francesa, tant en el cas d'Òdena (65,6%) com de Rubió. Torras, per a Igualada, també situa el bisbat de Comenges, comprès entre la regió de Tolosa i la Vall d'Aran, als Pirineus Centrals, com el bisbat amb més al·lusions, igual que les poblacions de l'Alt Gaià (83%) estudiades per V. Gual.⁵⁴ Aquest autor també demostra com en les poblacions de la Conca de Barberà (75%) i de la Plataforma Segarrenca (50%) domina una immigració de procedència pirinenca, però, amb una presència

54. GUAL I VILÀ, Valentí: *Gavatxos...*, p. 32-33.

molt més destacada dels tarbesos que dels comengesos. En el cas de Cervera també tenim un predomini de la zona pirinenca, amb un 46% dels casos, igual que Vilafranca del Penedès, amb un 38%. La diferència d'Òdena respecte a les poblacions estudiades per V. Gual rau en el fet que la segona procedència més important en el cas d'Òdena és la zona del Llenguadoc, amb un 25%, mentre que en les poblacions de la Conca de Barberà, la Plataforma Segarrenca i l'Alt Gaià, aquesta procedència només representa un 5%, un 9% i un 3%, respectivament. També en el cas de Cervera, aquesta zona només dóna un 16% dels immigrants. En canvi Òdena només té un 9,3% per a la zona de les Terres Altes, mentre que les poblacions de la Conca de Barberà, la Plataforma Segarrenca i l'Alt Gaià tenen un 20%, un 34% i un 14%, respectivament. Pel que fa a Cervera, la zona de les Terres Altes representa un 21%, quantitat semblant a la Conca de Barberà i força diferent al cas odenenc.

Relació Nominal:

Relació nominal dels marits francesos d'Òdena (1566-1700)

Any	Nom marit	Nom muller	Ofici marit
1566	Joan Lodrignes	Magdalena Potes (francesa)	teixidor de llana
1573	Joan Revella	Magdalena Còdol	treballador
1576	Pau Laygueres	Eulàlia Senthomàs	teixidor de lli
1583	Bernat Tomàs	Beneta Vilaret	pagès
1587	Miquel Romanyà	Magdalena Martí	-
1587	Joan Font	Joana Vilanova	pastor
1588	Joan Nofres	Valentina Garcia	treballador
1589	Arnau Camps	Àngela Roca (vídua)	pagès
1591	Jaume Mas	Eulàlia Casollera	teixidor de lli
1592	Joan Saves	Beneta Mussons	pagès
1593	Ramon Estrada	Valentina Roig	pagès
1593	Domenjó Moneu	Àngela Mussons (vídua)	-
1593	Joan Mallol	Caterina Mata	pagès
1596	Joan Degras	desconeguda	-
1598	Dominic Lapairida	Joana Tomàs	ferrer
1598	Joan Maixens	Valentina ?	-
1600	Arnau Vilari	Eulàlia Martí (vídua)	pagès
1602	Arnau Parega	Joana Morera (francesa)	pagès
1607	Joan Bosch	Maria Petit (francesa)	pagès
1613	Vidal Parrot	Eulàlia Senthomàs	pagès
1613	Bernat Farran	Margarida Mollor (francesa)	pagès
1614	Ramon Sala	Paula Morera	pagès
1617	Gabriel Font	Esperança Roca	teixidor de lli

Any	Nom marit	Nom muller	Ofici marit
1618	Giralt de Laberna	Esperança Guixar	pagès
1619	Pere Torras	Elionor Parera	pagès
1620	Joan Magens	Valentina Còdol	-
1625	Hierònim Bordes	Magdalena Giralt	pagès
1628	Simon Sagalos	Eulàlia Miquel (vídua)	pagès
1629	Guillem Rodó	Eulàlia Serra	pagès
1630	Dominic Sabater	Joana Robert	-
1634	Joan Ortal	Eulàlia Renom	moliner
1635	Arnau Rodó	Caterina Torelló	pagès
1639	Bartomeu Serra	Caterina Mercader (vídua)	pagès
1647	Joan Hortet	Mònica Bas (vídua)	-
1655	Joan Esteva	Esperança Pessarodona (vídua)	-
1656	Joan Llaguna	Fulgència Castellví	moliner
1656	Joan Artigues	Eulàlia (Mariàngela) Aguilera	pagès
1660	Joan Martia	Eulàlia Mercader	-
1660	Bernat, àlies Borni (Estrada)	Maria Anna Serra	pagès
1666	Jaume Closa	Magdalena Llorens	pagès
1668	Pere Riba	Mariàngela Gavarró	pagès
1677	Joan Comenja	Joana Francolí (vídua)	pagès

* Existeixen els capítols matrimonials de: Pau Laygueres, àlies Guilló, Bernat Tomàs, Joan Nofres, Joan Saves, Joan Bosch, Pere Torres, Guillem Rodó, Dominic Sabater, Arnau Rodó, Bartomeu Serra, Joan Llaguna, Joan Artigues, Bernat àlies Borni i Pere Riba. Hem localitzat l'expedient matrimonial de Ramon Estrada i Joan Mallol.

Hem de dir que apareix un contingent d'immigrants casats amb una dona filla de pares francesos —quatre en aquest cas—. Hem de suposar que tots els immigrants tenien ganes de cercar esposa entre les persones del seu origen. En el cas odenenc, hem pogut detectar a més dels quatre casos, matrimonis de francesos amb filles on un dels pares és d'origen francès, però, on ella o ell, de cara a la resta de la comunitat, són persones nascudes a Catalunya: Joana Robert, Eulàlia Renom i Maria Anna Serra.

L'elevat nombre de matrimonis d'immigrants amb vídues (19%) segueix la tònica descrita per Nadal i Giralt, els quals assenyalen que el matrimoni amb la vídua de l'amo permetia al mosso estranger succeir directament l'antic amo; per tant, era una via d'accés a la propietat.

Vegem els oficis d'aquests francesos:

1.- Agricultura i ramaderia

Pagesos	23	
Treballadors	2	
Pastors	1	Total: 26

2.- Tèxtil

Teixidor de lli	3	
Teixidor de llana	1	Total: 4

3.- Metall

Ferrer	1	Total: 1
--------	---	----------

4.- Altres

Moliners	2	Total: 2
----------	---	----------

5.- Indeterminats

9	Total: 9
---	----------

Tal com es podia preveure, el predomi dels pagesos és indiscutible, amb un 61,90% dels casos. Segurament si tinguéssim l'ofici dels indeterminats, aquest percentatge augmentaria considerablement. Crida l'atenció la presència de 4 teixidors, els quals representen el 9,52%. Tots ells treballen a Igualada. Destaca també l'aparició d'un ferrer; com en la majoria dels casos estudiats per Nadal i Giralt⁵⁵, respon a una persona d'origen pirinenc (de Comenges), bisbat on hi havia una forta activitat siderúrgica; i la dels dos moliners. Recordem que aquests moliners podien treballar al molí Nou o al molí d'en Calvet.

Relació nominal dels marits francesos de Rubió (1601-1640)

Any	Nom marit	Nom muller	Ofici marit
1601	Bernat Casanovas	Margarida Clarens	pagès
1610	Pere Bertran	Joana Déunosajust	—
1622	Joan Badia	Rafaela Casullera	pagès
1628	Montserrat Rexachs	Eulàlia Morera	—
1630	Montserrat Rexachs (vidu)	Elisabet Tomàs	—
1636	Joan Domingo	Elisabet Vinyes	—

No hem de creure que aquests són els únics francesos presents al terme de Rubió. La utilització dels baptismes com a font documental ens permet conèixer un major nombre d'immigrants, gràcies al seu paper de padrins. A continuació relacionem els francesos que exerceixen aquest paper:

55. NADAL, Jordi; GIRALT, Emili: *Immigració i redreç...*, p. 208.

Padrins de baptisme francesos establerts al terme de Rubió (1610-1650)

24-03-1610	Joan Sanges, de Sarremezan, del bisbat de Comenges, habitant ara en lo terme de Rubió.
28-08-1610	Miquel Ferrer, de la parròquia de Pont de Suert, a la frontera de França.
26-04-1611	Arnau March, estranger del regne de França, habitant a Rubió.
29-09-1611	Toni Miquel Pelarols, habitant en lo mas Vidal de Rubió, forans.
06-03-1614	Joan Padia, stranger.
14-05-1614	Garau Dedie, stranger del ducat de Lorena.
26-09-1614	Francesc Sol, fadri.
28-12-1617	Joan Fornent, stranger, dit lo Giró.
23-01-1622	Joan Cornet, fadri del lloc de Garaupuny, del bisbat de Condom.
16-10-1622	Pere del Pi, del lloc de La Roe, del bisbat de Comenges.
23-03-1624	Montserrat Rexachs, estranger del lloc de Monmany de França.
25-03-1635	Bernat Delareey, de França.
08-04-1643	Joan Deutor, de França.
15-08-1644	Guillem Baró, del lloc de Gayra, del bisbat de Agen.

EXPEDIENTS MATRIMONIALS

Els expedients matrimonials sorgeixen l'any 1591, arran de la intensa arribada de francesos, presents en gran nombre en totes les parròquies del bisbat de Vic. Això fa que el bisbe de Vic intenti prohibir els matrimonis de francesos que no anaven acompanyats d'una informació favorable de la cúria. A la zona que estudiem, aquesta tasca anava a càrrec del deganat d'Igualada.⁵⁶ Els expedients permeten apropar-nos a la realitat, ja que els francesos eren sotmesos a un interrogatori sempre idèntic on se'ls demanava nom i cognoms, lloc i diòcesi d'origen, temps de residència a Catalunya i al poble, edat, estat civil, professió, la prova que fossin cristians, i portar testimonis, en la majoria dels casos francesos, que certifiquessin la declaració del futur marit.

56. La importància d'Igualada féu que l'any 1330 es constituís per primera vegada el deganat anomenat d'Igualada, que arribà a incloure fins i tot la capital de l'antic deganat de la Segarra, o sigui els Prats de Rei. El 1452, s'escindí definitivament l'antic deganat en el d'Igualada i les Selves, i el dels Prats de Rei o de la Segarra, el primer amb 26 parròquies i el segon amb 29. Finalment el 1634 el deganat d'Igualada es dividí en els de Santa Coloma de Queralt amb 9 parròquies i el d'Igualada amb 17 parròquies, que eren: Igualada, Òdena, Montbui, Castellolí, Copons, Jorba, Rubió, Tous, Clariana, Fillol, Argençola, Albarells, Carbassí, Montmaneu, Freixenet, Montpalà i Bellmunt.

Desconeixem, en alguns casos, si els francesos presents en els expedients matrimonials s'establiren definitivament a la parròquia odenenca. Podem oferir tres respostes hipotètiques: a) perquè els rectors en el moment de consignar un baptisme, un testimoniatge o un òbit, havien ocultat deliberadament la procedència de l'immigrant davant d'una situació d'animadversió a nivell polític i social;⁵⁷ b) per la seva important mobilitat,⁵⁸ i c) per l'aportació dotal de la futura muller, que el podia obligar a canviar de residència.

**Relació nominal de marits francesos d'Òdena a través
dels expedients matrimonials i capítols matrimonials**

Any	Nom marit	Nom muller	Bisbat	Ofici marit
1513	Bernat Depares	Caterina Martí	Tarba	pagès
1542	Joan Lavall	Eulàlia Francolí	Càors	pagès
1547	Pere Matali	Joana Busquer	Clarmont	pagès
1554	Joan Gavanell	Margarida Aguilera	Perigús	pagès
1559	Joan Laporta	Eulàlia Moragues	?	pagès
1562	Arnau Colomer	Antonia Amat	Auch	pedrenyaler
1562	Antoni Benvengut	Joana Barri	Càors	pagès
1564	Guillem de Montanyà	Montserrat Lavall	Càors	pagès
1566	Joan Puig	Joanota Còdol	Comenges	pagès
1567	Arnau Bordixo	Margarida Guisses	Comenges	pagès
1569	Antoni Lugau	Àngela Còdol	Càors	pagès
1569	Pere Carulla	Margarida Morros	Comenges	pagès
1575	Vidal Montaner	Guillermina	Comenges	pagès
1576	Arnau Fuster	Càndia Grau	Lombés	pagès
1577	Joan Font	Joana Felip	Comenges	pagès
1581	Guillem Vidona	Maria Sarraey	Comenges	pagès
1582	Francesc Pagès	Hierònima Fàbregues	Llemotges	pagès
1590	Felip Ramon	Magdalena Costa	Comenges	pagès
1592	Francesc Daurès	Magdalena Soliguera	Comenges	pagès

57. N'hem trobat alguns casos en els llibres de baptisme, de defuncions i en el moment d'exercir el paper de testimonis o padrins. Com a exemple ens serveix el cas de Bartomeu Serra, que apareix sense cap mena de al·lusió al seu origen francès —testimoni, padrí, o partida de defunció—.

58. Per exemple, l'any 1593, Bartomeu Clarens, d'origen francès sol·licita una llicència matrimonial. La persona que actua de testimoni diu que «lo ha vist estar en casa den Joan Prats del terme de Castellfollit del Boix, y en casa den Joan Grau, pagès del mas del Guarro del terme del castell de Òdena...»; AHCI, Secció API, Série Processos Judicials, caixa núm. 679, expedient matrimonial núm. 5.308.

La demografia d'Òdena i Rubió a l'edat moderna

Any	Nom marit	Nom muller	Bisbat	Ofici marit
1592	Marçal Gleva	Caterina Picó	Llemotges	teixidor lli
1593	Joan Strada	Joana Garcia	Comenges	moliner
1593	Bartomeu Clarens	Eulàlia Veguer	Auch	pagès
1596	Arnau Pasqual	Càndia	Lombés	pastor
1598	Guillem Veguer	Hierònima Deçer	Lombés	pagès
1602	Joan de Colonques	Elisabet Rigolfes	Tarba	pagès
1603	Joan Agramunt	Esperança Alzina	Comenges	pagès
1606	Gabriel Oller	Caterina Bartrolí	Comenges	pagès
1608	Joan Denavar	Maria, vídua de Guillem	Condom	pagès
1613	Pere Aler	Magdalena Revella	Auch	pagès
1613	Joan Alartorn	Eulàlia Tort, vídua	Comenges	sastre
1616	Joan Sala	Joana Masarnau	Comenges	pagès
1616	Francesc Dusol ⁵⁹	Joana Gavarró	Agen	pagès
1627	Joan Andreu	Eulàlia Llopart	Agen	pagès
1631	Jaume Gavarró	Joana Veguer	Comenges	pagès
1632	Gabriel Oller	Joana Anglès, vídua	Comenges	pagès
1635	Antoni Verger	Margarida Marset	Comenges	pagès
1638	Pere Birosta	Magdalena Coromines	Rius	pagès
1643	Sebastià Julià	Caterina Blasi	Comenges	pagès
1644	Guillem Ortal	Teresa Renom	Pàmies	moliner
1647	Bertran Millet ⁶⁰	Eleonor Duran, vídua	Comenges	pagès

Zona i bisbat de procedència dels immigrants francesos, a través dels expedients i capítols

1.- Pirineu i Prepirineu

Comenges	18	
Pàmies	1	
Rius	1	
Tarba	2	Total: 22

2.- Llenguadoc i Conca de la Garona

Auch	3	
Lombés	3	
Agen	2	
Condom	1	Total: 9

59. Va fer dos testaments: el primer, l'any 1616, i el segon, l'any 1617; AHCI, Secció API, Sèrie Testaments, núm. 423.

60. Va formalitzar testament l'any 1672. Deixà hereu al seu fill Joan Millet, religiós de l'orde de Sant Domingo; AHCI, Secció API, Sèrie Testaments, núm. 428.

3.- Terres Altes i Massissos

Càors	4	
Llemotges	2	
Clarmont	1	
Perigús	1	Total: 8

4.- Desconegut

Joan Laporta		Total: 1
--------------	--	----------

En aquest cas, la zona del Pirineu i el Prepirineu torna a destacar-se, amb un 56,41 %, respecte a la zona del Llenguadoc, amb un 23,07%. En últim lloc, tornem a trobar la zona de les Terres Altes, amb un 20,51%.

D'aquests expedients matrimonials, trobem quatre casos on el pare de la núvia és d'origen francès: Magdalena Revella, Montserrat Lavall, Joana Veguer i Joana Anglès, i dos casos on els pares de la núvia són francesos: Caterina Picó i Càndia.

Quant al matrimoni d'immigrants francesos amb vídues, trobem quatre casos, que signifiquen el 10%, resultat bastant distanciat de l'obtingut en els registres matrimonials (18,18%).

Respecte els oficis, crida l'atenció el domini absolut del sector agrari, amb 34 casos; la presència de dos moliners, feina relacionada estretament amb el treball agrícola; i la d'un pastor. També cal destacar la presència d'un sastre, un teixidor de lli i un pedrenyaler.

Aquestes dades, afegides a les del registre matrimonial, ens donen uns resultats força diferents:

Marits francesos sobre el total de matrimonis i expedients matrimonials. Òdena (1542-1700).

Decenni	Marits francesos	Matrimonis	%	Anys
—	1	1	—	1542
—	1	1	—	1547
—	1	1	—	1554
—	1	1	—	1559
—	2	2	—	1562
—	1	1	—	1564
—	2	6	33,33	1566
—	1	1	—	1567
—	2	2	—	1569
1571-1580	5	27	18,51	1573-75-76-77
1581-1590	8	52	15,38	1581-82-83-87-8-9-90
1591-1600	15	54	27,77	1591-92-93-96-98-00

Decenni	Marits francesos	Matrimonis	%	Anys
1601-1610	6	32	18,75	1602-03-06-07-08
1611-1620	10	58	17,24	1613-14-16-17-18-19
1621-1630	6	39	15,38	1620-25-27-28-29-30
1631-1640	7	55	12,72	1631-32-34-35-38-39
1641-1650	4	27	14,81	1643-44-47
1651-1660	5	40	12,50	1655-56-60
1661-1670	2	35	5,71	1666-68
1671-1680	1	56	1,78	1677
1681-1690	—	38	—	
1691-1700	—	50	—	
TOTAL	81	579	13,98	

Si analitzem els nous percentatges, destacariem el decenni 1591-1600 amb 15 matrimonis amb marit francès, xifra que representa el 27,77%, percentatge superior al d'Igualada (21,5%). En conjunt, els decennis que van des de 1571 fins a 1630 ens ofereixen uns percentatges superiors al 15%, dades força elevades tenint en compte que és una població rural. L'anàlisi d'aquestes xifres permet concloure la població odenenca tenia, al final del segle XVI i al principi del segle XVII, quasi un 20% de matrimonis francesos.

Per tant, l'aportació francesa a les noces odenenques entre 1566-1700 és d'un 13,98%, percentatge superior al mencionat anteriorment a partir dels registres matrimonials (7,7%). Si no tinguéssim en compte els dos últims decennis, on hi ha una nul·la presència francesa, el percentatge seria molt superior: arribaria a un 16,49%.

Per al cas de Rubió hem trobat dos capítols matrimonials: el primer, celebrat l'any 1566 entre Antoni Monjous, pagès del lloc de Saint-Aignan, bisbat d'Agen (Llenguadoc i Conca de la Garona) amb Jerònima Puiggròs;⁶¹ i el segon, l'any 1611 entre Joan Vacarisses del lloc de Montrejau, bisbat de Comenges (Pirineu i Prepirineu) amb Margarida Casollera, vídua. També 3 expedients matrimonials, corresponent el primer a l'any 1592 entre Jordi Ferrer, pagès i vidu de Sanctinarda, bisbat de Lombés (Llenguadoc i Conca de la Garona) amb Catarina Casollera;⁶² el segon a l'any 1594 entre Joan de la Bernada, pagès del lloc de Bellmunt d'Alamania, bisbat d'Auch (Llenguadoc i Conca de la Garona) amb Açer de

61. ACA, Secció Notarial, Sèrie Igualada, núm. 211.

62. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 679, expedient matrimonial sense numeració.

Rubió;⁶³ i el tercer a l'any 1618 entre Giralt d'Averna, pagès del lloc de Combabanet, parròquia de Gairat, bisbat d'Agen (Llenguadoc i Conca de la Garona) amb Esperança Guixar.⁶⁴

EVOLUCIÓ DELS ÒBITS

Com diu A. Simon, en la demografia de l'Antic Règim hom pot diferenciar una mortalitat ordinària, determinada per factors econòmics, alimentaris, higiènic-sanitaris, i una mortalitat de crisi o extraordinària, en què les poblacions, en etapes curtes però de mortalitat molt intensa, es veien durament afectades per epidèmies, greus crisis de subsistències, guerres o grans calamitats naturals.⁶⁵ Discernir entre els dos tipus de mortalitat és molt difícil, ja que aquests episodis de crisi són constants, a l'Antic Règim.

La utilització de les partides de defunció dels llibres sacramentals ens ha d'ajudar a dibuixar el moviment de la mort en els termes d'Òdena i Rubió. En el cas d'Òdena podem fer un seguiment complet des de l'any 1600 fins l'any 1700. No passa així en el cas de Rubió, on la sèrie d'òbits és incompleta ja que comença el 15 de juliol de 1648 i acaba l'any 1699. En aquest període de temps trobem bastants talls cronològics —1656-1658, 1670-1672, 1676-1683, 1690-1691—. Són buits importants que ens impedeixen estudiar correctament l'evolució de la mortalitat. La falta de les partides d'òbit pel període 1600-1647 ens ha fet cercar documentació testamentària —105 testaments —, repartits cronològicament de forma desigual: 1600-1609 (40), 1613 (1), 1618-1629 (60), 1633 (1), 1637 (2) i 1640 (1).

Moviment decennal de les defuncions. Òdena (1601-1700)

Decenni	Nombre d'albats	% s/total	Nombre de cossos	Total	Núm. índex
1601-1610	38	29,45 %	91	129	100
1611-1620	40	28,77 %	99	139	107,7
1621-1630	66	33,00 %	134	200	155
1631-1640	45	35,43 %	82	127	98,4
1641-1650	17	15,74 %	91	108	83,7

63. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 679, expedient matrimonial núm. 5.314.

64. AHCI, Secció Notarial, núm. 69.

65. SIMON TARRÉS, Antoni: *La població catalana...*, p. 225.

Decenni	Nombre d'albats	% s/total	Nombre de cossos	Total	Núm. index
1651-1660	45	39,13 %	70	115	89,1
1661-1670	32	30,18 %	74	106	82,1
1671-1680	30	25,42 %	88	118	91,4
1681-1690	49	34,50 %	93	142	110
1691-1700	64	52,89 %	57	121	93,7
TOTAL	426	32,64 %	879	1.305	

El terme albat engloba la mortalitat infantil i juvenil. La barrera que marcava el pas d'albat a cos en el terme d'Òdena i Rubió era els 12 anys. Una partida obituària d'Òdena de l'any 1614 ens parla d'un albat de 10 o 12 anys, originari de Manresa, «lo qual morí en casa d'Antoni Roca de la Pedrissa». Hem d'entendre que l'albat treballava com a pastor en l'heretat d'en Roca de la Pedrissa. És molt probable que el límit de l'edat fos a criteri del rector, però hem trobat altres albats originaris d'altres poblacions treballant ja com a pastors o com a criades en diferents masos del terme.⁶⁶ V. Gual recorda que el 15 de novembre del 1676 l'arquebisbe de Tarragona havia publicat un decret on instava, sota pena d'excomunió major, «que los minyons que moriran en tenir dotse anys i mitg y las minyonas deu anys i mitg» fossin considerats com a cossos i rebessin els oficis fúnebres com a tals.⁶⁷

L'anàlisi del quadre ens deixa entreveure pel primer decenni la presència de la crisi de subsistència per l'elevat nombre de cossos. La crisi és documentable mitjançant els registres notariaus⁶⁸ i les llibretes de comptabilitat dels diferents masos.⁶⁹ Tot i així, el nombre d'albats respecte els altres decennis és dels més baixos. El decenni següent mostra un augment en el nombre de defun-

66. Aquest seria el cas del francès Joan Antoni, del bisbat de Coserans, soterrat com a albat l'any 1604, quan «no tenia sinó deu o dotse anys».

67. GUAL I VILÀ, Valentí: *La família moderna...*, p. 276.

68. Recordem l'encàrrec d'un censal de 300 lliures l'any 1606, per part d'onze propietaris del terme d'Òdena, per subsistir a la crisi frumentària. Els processos judicials també aporten informació d'aquesta carestia; l'exemple correspon a l'any 1610, quan «no pogueren criar per lo que los anyells se morien per no averhi erbas»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 691, plet núm. 5.773.

69. L'any 1606, els propietaris del mas Aguilera es van veure abocats a demanar diners per fer front a les seves necessitats «Item més dec jo Pere Aguilera sis liures al Gaspar Viladés que les ma dexades. I més en Morera sis liures que les ma dexades. A 1 del mes de maig del any 1606 me a dexade sis liures en Joan Morel. Item més me a dexades en Gaspar Mussons de les Maioles set liures. Item més me a dexades en Baltasar Gibert sis liures. I més en Joan Grau dues liures que ma dexades. I més en Vives de les Pujades sis liures. A 24 de janer del any 1607 me a dexades deu liures lo Pei Castai moso de

cions, però un retrocés respecte al nombre d'albats. No cal considerar aquest període com una etapa de crisi, perquè arreu del terme augmenta el nombre de terres dedicades al cultiu de cereals i vinya —moltes terres ermes són posades en explotació—, al mateix temps que disminueix la important activitat ramadera. Un altre factor que ens mostra estabilitat és l'aparició de cabanyes habitades per fadrins d'origen francès o d'altres indrets propers a Òdena.

El període de 1621-1630 ens deixa al descobert el desequilibri entre població i recursos. Les limitacions de l'agricultura del moment incideixen en la mortalitat, i originen l'etapa més important en el nombre de defuncions de tot el segle XVII.⁷⁰ Malgrat això, el nombre d'albats representa només un 33%. Aquesta etapa de crisi —present a tot Catalunya— enllaça amb el següent decenni, el qual recull una caiguda important en el nombre de defuncions. Al meu parer, el nombre de morts en aquest decenni és sospitosament baix, potser per omissió en les anotacions per part del rector; no així en nombre d'albats, que arriba a ser d'un 35%, el tercer més alt de tot el segle XVII. Els documents notariais i judicials ens mostren els efectes d'una crisi de subsistència que havia d'afectar molt més la població odenenca. L'any 1631, un important nombre de propietaris de masos, encapçalats pels mateixos jurats del terme, es negava a pagar la totalitat del delme al rector d'Òdena.⁷¹

El decenni 1641-1650, ja en plena Guerra dels Segadors, no deixa entreveure el daltabaix demogràfic present en altres indrets de Catalunya.

Gaspar Aguilera de les Rovires»; Arxiu privat del mas Aguilera, Llibreta de comptabilitat, període segles XVI - XVII.

70. Un document notarial de l'any 1634 signat entre els jurats d'Òdena i Gaspar Aguilera de les Rovires, important propietari odenenc, ens reflecteix aquest ambient de penúria «any mil sis cents vint y vuyt la dita universitat y singulars persones de dit terme del castell de Òdena [...] en paga y satisfacció de vuyt centes lliures moneda Barc. que lo dit Gaspar Aguilera haura dexades prestades graciosament a la dita universitat y singulars de dit terme de Òdena per a subvenir algunes necessitats a dita universitat y singulars [...] assenyaladament per a comprar blat y altres coses necessàries per al sustento de les miserables persones de dita universitat, feren venda a dit Gaspar Aguilera de sis centes sexanta sis corteres vuyt cortans de forment [...] les quals prometeren pagar dins sinch anys de les hores pròxim vinents, los quals són ja finits attenant més avant que vuy de aquelles són degudes [...] cent una quarteres quatre cortans de forment per a cobrar les quals entenia fer exequció rigurosa en les persones y béns dels singulars y habitants de dita universitat en la qual forsosament havien de patir molts gastos y despeses, los quals desitjant dits honors jurats evitar han se presentat a dit Gaspar Aguilera la necessitat y falta de grans que vuy en dia per causa de les males anyades y ha en dita universitat»; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 512.

71. ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 509.

L'omissió del rector o la seva deixadesa explicarien el nombre tan baix de defuncions, més palès encara en els albats, amb només un 15,74% de representació. La incidència dels episodis bèl·lics de la Guerra dels Segadors, en posar la població en una situació límit, amb crisis alimentàries i brots epidèmics com la pesta del 1649-1652,⁷² tampoc no queda reflectida en el decenni 1651-1660. El nombre de defuncions continua sent dels més baixos del segle; en canvi, els albats representen el 39%. ¿Podríem sospitar d'una emigració de persones adultes cap a altres indrets, fugint dels estralls de la guerra? Si fem una ullada a la documentació notarial que fa referència a l'allotjament de tropes, ens adonem ràpidament de les requisites, els robatoris i els maltractaments rebuts per la població odenenca tant per part de l'exèrcit francès com del castellà.⁷³

72. De la pesta de 1648-1652, només hem trobat referències respecte a Sant Martí de Tous «entre maig i juny (1652) quan es va desenvolupar una epidèmia de pesta complementada per una collita deficient, en què moriren a Tous unes 60 persones»; GUTIÉRREZ POCH, Miquel: «Tous», *Història de les comarques de Catalunya. Anoia, Manresa, Parcir*, 1986, p. 261. Calaf, on la pesta va afectar molt intensament l'any 1651, 413 defuncions; Copons, 23 morts de pesta l'any 1652; els Prats de Rei, 9 morts de pesta l'any 1653; Igualada, 6 defuncions de pesta entre els anys 1651 i 1654. Curiosament, en aquesta última població, el primer cas de defunció es va produir al terme d'Òdena «a les deu hores de la matinada en una vinya sua junt al mas Bergadà, terme de Òdena»; CAMPS SURROCA, Manuel; CAMPS CLEMENTE, Manuel: *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*. Lleida, 1985, p. 350-354. El vicari de Santa Maria de Mediona va anotar en el seu manual «y ha pesta a Vilafranca, a Sant Pere de Riudebitlles, a Piera, a Vallbona, a Capellades, a La Pobla, a Carme, a Sant Quintí y a moltes altres parts. Déu nos vulla remediar y a nosaltres guardar»; citat per KAMEN, Henry: *Canvi cultural a la societat del Segle d'Or. Catalunya i Castella, segles XVI-XVII*. Lleida, Pagès Editors, 1998, p. 563.

73. «los soldados de infanteria francesa del tercio de Jou [...] als vuyt o deu dies que trobantse los sor. comte de Ylla en la vila de Igualada que fonch en lo mes de juliol (1651) pròxim passat estigueren allotjats en campanya serca de dits masos... P^o Joseph Nadal masover de dit mas Nou [...] li robaren y furtaren tres cavallons de blat forment que al respecte del demés que ha batut hi havia quatre quarteres y mitja de blat forment a rahó 10 lliures la quartera val — 45 lliures.

Item li furtaren y malmateren palla que val — 60 lliures.

Item li robaren dos bats de borra blanca y negre valen — 20 lliures.

Item tres màrfegas valen — 15 lliures.

Item li cremaren vuyt llits los sis de camp y los dos rasos valen — 40 lliures.

Item li cremaren vuyt portes y dues finestres y sen aportaren los golfos y frontisses valen — 100 lliures.

Item li robaren de casa tres rexes de ferro, setse panys de porta ab ses claus, una balda de ferro, sinch forrellats y un cavall de ferro valen — 100 lliures.

El decenni 1661-1670 és un període on la població es recupera dels estralls ocasionats per les guerres i epidèmies dels anys centrals del segle. La mortalitat d'albats continua per sobre del 30%. El decenni 1671-1680 té un comportament semblant a l'anterior quant a la mortalitat adulta, però té una caiguda quant al nombre d'albats (25,42%). La dècada 1681-1690 mostra un augment considerable de la mortalitat, i situa aquest decenni en el segon més alt de tot el segle XVII. Cal cercar l'explicació en les febles collites i ... ¿en la plaga de llagosta?⁷⁴ El nombre d'albats continua situat per sobre del 30%. L'últim decenni presenta una disminució general del nombre d'òbits; però, per contra, trobem que els òbits d'albats superen per primera vegada el 50% del total de defuncions.

Moviment decennal de les defuncions. Rubió (1641-1700)

Decenni	Nombre d'albats	% s/total	Nombre de cossos	Total	Núm. índex
1641-1650	15	23,43	49	64	100

Item li cremaren sinch còfrens bons, una taula llarga, dos scons del foch, una farinera y una taula de la cuyna valen — 70 lliures.

Item li han tallades deu oliveres poch més o manco, sis noguers y molts seps de la vinya, sinch o sis figueres y altres arbres val lo dany — 100 lliures.

Item li arrencaren y malmateren lo cànem del ort que ni havie sinch cortans de llavor val — 20 lliures»; ACA, Secció Protocols, Sèrie Igualada, núm. 530.

74. Un plet del principi del segle XVIII, conservat a l'Arxiu privat del mas Aguilera, ens informa de les dificultats que van haver de patir els propietaris del mas durant aquest període: «Jacinto Serra [...] que dit Francesch Aguilera junt ab sa familia ab temps fou casat ab Maria Aguilera [...] estava ab molta misèria y treballs per sustentar la casa [...] a ohit dir públicament que los jurats del terme de Òdena acaptaven a la porta de la Iglésia per socórrer la necessitat de la casa [...] y donar los diners a un de la casa de dit Francesch Aguilera ab tres differentes vegades». Respecte de la plaga de llagosta, ho posem en interrogant perquè només tenim notícies del seu pas per les terres de Calaf el juny de 1687 «en plena època de sega i en poc menys de dues hores les llagostes van destruir tota la collita. A l'any següent 1688 també van ocasionar pèrdues, però la gent es va organitzar per matar-les». BENET I CLARÀ, Albert; GARÍ I ABELAIRA, Marina: «Calaf», *Història de les comarques de Catalunya. Anoia*, Manresa, Parcir, 1986, vol. II, p. 326. Sembla que el seu pas per la comarca de l'Anoia es va efectuar per la zona segarrenca, procedent de la comarca de l'Urgell. Més notícies ens les proporciona CATALÀ I ROCA, Pere: *La plaga de la llagosta a Catalunya (1686-88)*. Barcelona, Rafael Dalmau, Editor (Episodis de la Història núm. 264-265), 1987, p. 32: «L'amo del Romeu dels Burrulls informa: "Nota com els primers de Juliol del Any 1687 arribà aquella gran plaga de la Llagosta en lo terme de Piera la qual era dins Catalunya havia tres anys o més"».

Decenni	Nombre d'albats	% s/total	Nombre de cossos	Total	Núm. índex
1661-1670	7	22,58	24	31	48,4
1691-1700	7	15,55	38	45	70,3
TOTAL	29	20,71	111	140	

La manca d'anys no ens permet fer tota la sèrie de Rubió. La totalitat de defuncions és de 211; d'aquests, 165 corresponen a cossos i 46 a albats; és una sèrie molt pobre que no ens permet contrastar-la amb l'obtinguda per Òdena, de gran riquesa documental. Un cas que constata el rector de Rubió, i que per la seva raresa anota en el llibre, és el fet de no haver-hi cap defunció: «des de 21 de setembre 1665 fins a 25 de octubre 1668 no se ha mort ningun cos que sia de la parròquia que quica may se era vist».

El decenni 1641-1650 reflecteix un alt nombre de defuncions tant de cossos com d'albats. Els estralls de la guerra es deixen notar a Rubió. El període 1661-1670 mostra una caiguda important de la mortalitat; se situa en un 48,4 respecte el núm. índex 100. L'últim decenni torna a tenir un augment de mortalitat, però sense arribar a l'obtingut pel primer.

MOVIMENT MENSUAL I ESTACIONAL DE LES DEFUNCIONS

Estudiarem separadament les defuncions de cossos i d'albats, el ritme estacional de les quals és ben diferent.

Moviment estacional de les defuncions d'albats. Òdena (1601-1700)

Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
43	34	36	26	31	24	46	50	41	43	25=426

Moviment estacional de les defuncions d'albats. Rubió (1641-1699)

Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
4	2	5	5	3	5	11	6	2	2	1= 46

El màxim resta situat a l'acabament de l'estiu —al mes de setembre— en el cas d'Òdena, i a mitjan estiu —al mes d'agost— en el cas de Rubió. Òdena i Rubió entren dins la tònica general observada a altres poblacions catalanes amb un màxim estival. El mínim el trobem en els mesos de juliol i desembre (Òdena) i en els mesos de gener i desembre

(Rubió). Aquests mínims queden fora del model demogràfic observat en altres indrets, en què corresponen als mesos de febrer i juny.

Si fem les comparacions bibliogràfiques, trobem que a Bellreguard, entre 1624 i 1699, es dona un màxim durant el mes d'agost i un mínim durant el mes d'abril. A Los Molinos, entre 1615 i 1690, trobem una mortalitat infantil alta des d'agost fins a novembre, i baixa en els mesos de maig i juny. En la localitat francesa de Pont de Vaux documentem el màxim en els mesos de setembre i octubre.

Per estacions el nombre d'albats quedaria de la següent manera:

Estacions	Òdena	Rubió
Primavera	21,83%	28,26%
Estiu	28,16%	47,82%
Tardor	25,58%	10,86%
Hivern	24,41%	13,04%

En el cas d'Òdena, l'estiu abasta el 28,1% dels casos i la tardor el 25,5%, mentre la primavera en recull el mínim (21,8%) i l'hivern se situa en un valor proper a la tardor (24,4%). En el cas de Rubió, l'estiu també recull el màxim (47,8%) seguit de la primavera (28,2%), mentre la tardor en recull el mínim (10,8%) seguit de l'hivern (13%). El fet que els dos indrets recullin el màxim percentual en els mesos d'estiu, els fa situar dins del comportament general detectat a Catalunya durant el segle XVII i confirma que era l'estació més perillosa per als albats. Crida l'atenció l'alt percentatge de Rubió durant l'època estival, que no hem trobat en cap més parròquia. Les causes d'aquesta mortalitat tan elevada durant l'època estival responien a factors de tipus climàtic, higiènic, socials i nosològics.

Comparem aquests resultats amb els obtinguts en altres indrets. La Conca estricta mostra un màxim a l'estiu amb un 31% enllaçat, segueix la tardor amb un 29%, i té un mínim a la primavera amb un 19% i un hivern amb un valor minso d'un 21%. A l'Alt Gaià també tenim un màxim a l'estiu amb un 32%, seguit per la tardor amb un 30%, i un mínim igualat a la primavera i hivern amb un 19%. Són models calcats al que hem traçat per a Òdena. En canvi la Plataforma segarrenca dona un màxim per a la tardor, amb un 33%, seguit de l'estiu amb un 31%.⁷⁵

Analitzem ara els moviments estacionals de les defuncions dels adults:

75. GUAL I VILÀ, Valentí: *Homes i...*, p. 44-49.

Moviment estacional de les defuncions d'adults. Òdena (1601-1700)

Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
64	70	70	73	58	64	77	99	80	84	64=879

Moviment estacional de les defuncions d'adults. Rubió (1641-1699)

Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre
17	13	12	15	14	9	14	18	14	17	11=165

Podem observar que el mes que assoleix el màxim és en tots dos casos el setembre, acompanyat a poca distància pel novembre i en el cas de Rubió també pel febrer. Els mínims donen en el cas d'Òdena el mes de juny, seguit d'agost i febrer, i en el cas de Rubió el mes de juliol, quasi igualat amb els mesos de gener i desembre. Totes dues poblacions presenten al llarg de l'any una dispersió de mortalitat adulta, exceptuats els mesos de màxim i mínim.

L'estudi de V. Gual sobre els llocs de la Conca estricta i la Plataforma segarrenca mostra uns màxims situats en el mes d'octubre, mentre que l'Alt Gaià ho fa en plena canícula (agost). El mínim resta al mes de juny a la Conca i l'Alt Gaià i al juliol a la Plataforma segarrenca.⁷⁶

Estacions	Òdena	Rubió
Primavera	22,86%	24,84%
Estiu	27,30%	24,84%
Tardor	25,93%	25,45%
Hivern	23,89%	24,84%

En primer lloc, la igualtat dels resultats per estacions en el cas de Rubió és ben evident: mateixos percentatges per a la primavera, l'estiu i l'hivern. El fet de tenir el màxim de mortalitat d'adults a la tardor, però amb proporcions moderades respecte a les altres estacions, fa que estigui dins de la línia que presenta Saragossa durant la primera meitat del segle XVII.⁷⁷ Òdena està dins la tònica general de tenir una mortalitat molt més

76. GUAL I VILÀ, Valentí: *Homes i...*, p. 49-53.

77. ANSÓN CALVO, María del Carmen: *Demografia y sociedad urbana en la Zaragoza del siglo XVII*. Saragossa, 1977.

elevada durant l'estiu i un mínim al llarg de les estacions més benignes (primavera i hivern).

Morts anòmales

Trobem en l'obituari diverses partides de morts anòmales, les quals criden l'atenció del rector per la violència, la marginació, el rebuig social o pel fet de no haver pogut administrar al traspassat els últims sagraments, arran d'un accident, o mort sobtada, que fa que hagi d'explicar el perquè d'aquesta impossibilitat.

a) Morts violentes en l'obituari d'Òdena (1600-1700)

Les morts violentes presenten dos tipus ben característics: un primer tipus de morts derivat del bandolerisme o de lluita de faccions, i un segon fruit de la guerra (Guerra dels Segadors). Com a derivatiu podem apuntar un tercer tipus present a Òdena en una partida de l'any 1622, la bogeria: «se trobà Gaspar Viladés penjat ab un pi [...] y a bé que dit Viladés [...] avia perdut lo judici».

El fenomen del bandolerisme com a fet característic del món rural català durant el segle XVII és present en la comunitat camperola odenenca. Aquesta presència la podem confirmar gràcies a la documentació judicial, en la qual hi ha multitud de referències a assalts amb armes de foc —pedrenyals— a membres de la comunitat quan tornen dels mercats de les poblacions de les rodalies —Igualada, Esparreguera, Calaf, Santa Coloma de Queralt o Manresa—. ⁷⁸ El saltejament de camins es realitzava al voltant de les vies de comunicació més actives o transitades, i als ramals adjacents. Els camins catalans presentaven un estat de deixadesa i insuficiència. Com assenyala Roberto Fernández: «les rutes seguien essent rígi-

78. «el fiscal de la cúria del governador de la Conca d'Òdena [any 1580] contra Macià Ossol [i tres més] del castell de Granera, habitant a Sant Cugat del Vallès, per ésser estats trobats a pas, ha una hora de nit en lo camí real que va de Òdena a Sparreguera y per haver encarat lo pedrenyal en dit camí al mosso de la vídua Ventallols del Pla»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 546, plet núm. 596. «Joan Rocha agrícola mansí Torrohella [...] jo aní de ma casa en fora ab un ase carregat de blat que ni havie dues quarteres y tres quartans i mig a la vila de Spareguera perquè ere mercat de dita vila, y essent jo en dit mercat vení lo blat [...] y après de haver lo venut jo me partí de dita vila de Spareguera per a venir men a ma casa en companyia den Joanot Parera de Castellaulí y quant fórem en dret del Bruc en uns pins alts y sporgats [...] que ja altres voltes li han robat nos hisqueren en mig del camí real quatre bandolers y lladres»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 546, plet núm. 596.

des i els escassos camins eren aquells que de forma espontània havien traçat els peus dels homes i els cascs dels cavalls». ⁷⁹ Qualsevol persona que transitava per terres catalanes topava amb uns caminols que tot sovint s'enfangaven per la pluja i donaven la sensació que no s'hi havia fet res des de la creació del món. L'any 1585, el lloctinent general de Catalunya, amb motiu de la vinguda del príncep de Savoia a Barcelona, procedent d'Aragó, ordena que «los camins reys, ponts y carreteras stiguen adobats ab tota perfectió fent adobar y reparar molt bé aquells a cadahú segons li tocarà». ⁸⁰ L'ordre sembla que es complí. El motiu ja no és només el pas del príncep de Savoia; ara s'espera el pas del rei Felip II i de tota la seva cort «per lo bon passage de sa real persona, com de tota la cort». El març més de 150 homes estan adobant i adreçant el tram del camí reial que anava des de Piera fins als Hostalets de Pierola. El trànsit de carros i cotxes per dins de la Pobla de Claramunt sembla que va ser prohibit: «los cotxos y carros aian de passar per de fora de dita vila, y que per en açò se fassa una bona y ben ampla carratera per a què los dits carros y cochos pugan passar llibrement...». ⁸¹ També ordenen ampliar una cana el tram del Camí Ral que anava des del molí del Batan fins a la vila de la Pobla de Claramunt.

El trànsit de l'or reial que havia d'anar a Barcelona passava per la ruta Montmaneu-Igualada-Martorell. Cada vegada que arribaven els transports de moneda a la sotsvegueria d'Igualada, el sotsveguer havia d'organitzar una partida d'homes armats per protegir la càrrega preuada, per fer costat als soldats que ja l'acompanyaven «Honofre Garreta, sots veguer de la vila y sots vegueria de Agualada per la sacra cathòlica y real magestat, a sinch del mes de desembre, any M:D:LXXV, ab companyia de cent homes armats que ab si amenave partí de dita vila de Agualada junctament ab ells anà a la vila de Montmaneu ahont encontrà los cent mil ducats que sa magestat trametia a Barcelona, y de allí ab companyia de la gent susdita y càrregues de moneda [...] fins a la vila de Martorell». ⁸² Hi havia indrets estratègics i aptes per a l'emboscada. El 25 d'agost de 1576, Jaume Pau Franquesa, donzell, governador general de la Conca d'Òdena pels ducs de

79. Citat per GARCIA I MARRASÉ, Neus-Elisabeth: «Viatges i viatgers a la Catalunya Moderna. La visió del Principat segons els relats d'estrangers (segles XVI - XVIII)», *Pedralbes, revista d'història moderna*, núm 18-1 (Barcelona, 1998), p. 329.

80. AHCI, Secció API, caixa núm. 214.

81. *Ibidem*.

82. La custòdia de les càrregues de moneda va tenir un cost per al sotsveguer de 60 lliures. El temps esmerçat per anar de Montmaneu a Martorell va ser de quinze dies; AHCI, Secció API, caixa núm. 760, llibre del racional.

Cardona, ordenà que a «sol ixent ab un home de cada casa de sa ballia y jurisdicció per ell comanada, armats dels millors archabussos, pedranyals y de les millors armes que tindran, personalment se trobaran en lo mas de la Pujada del terme de Castellolí, que és en lo camí real que va de la vila de Agualada al monestir de nra. Sora. de Montserrat, per a tenir lo pas segur dels lladres y mal factors al señor don Joan d'Àustria que passarà dit dia de dissabte de matí per dit camí».⁸³ Per tot això, davant la important acció bandolera, el virrei va ordenar l'any 1594 que tots els propietaris que tinguessin terres al costat del camí que anava de la vila d'Igualada a la ciutat de Manresa, i d'Igualada a la vila de Calaf, portessin a terme una neteja d'arbres i brossa «fassa a una part y altra sexanta passas tallant arbres y llavant la brossa [...] perquè passant los caminants per aquell haventhi lladres los puguen veurer y prevenirse».⁸⁴ Una carta del sotsveguer d'Igualada de l'any 1614 ens informa «que en los veñnats de la pnt. Vila [Igualada] y de dita sotvegaria se avien conferit alguns ladres públichs, bandolers, asesins, plagiaris y hòmens fasinorosos, enemichs de sa magt. y en particular en lo terme de Castellaully, en lo qual terme havie poc, avien robat quinze o setse bandolers, una casa den Magí Soteres».⁸⁵

Els llibres d'òbits també ens deixen la petjada d'aquest fenomen:

21-02-1602. Francesc Martí matarenlo que noi fonch a temps nengun sagrament.⁸⁶

20-11-1620. Jaume Brunet fadrí lo qual morí de scopetades en lo terme del Bruch.

04-06-1622. Pere Santhomàs lo qual morí de una encontra de cops.

83. AHCI, Secció API, Batllia Registre 1571-1578, núm. 65.

84. AHCI, Secció API, núm. 785. La llibertat de moviments dels bandolers es pot deduir de la lectura dels processos judicials: «stant jo a la finestra de casa den Amat del pnt. loc de Òdena, que és mon oncle, viu venir sis hòmens tot camí real que venien de la volta de la Pobla de Claramunt part de ells armats ab ses padrenyals y un que portave una balles-ta y altres que no portaven sinó ses spases [...] e aquells set o vuyt hòmens [...] eren exits aqueix vespre [...] a quatre hòmens del terme de Subirats que pujaven a segar en aquella terra de Segarra [...] els havien ligats e robat»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 551, plet sense numeració.

85. AHCI, Secció Notarial, notari Joan Baró, any 1614.

86. Hem trobat el procés judicial on es narra quin tipus de mort va tenir en Francesc Martí: «fonch trobat un homa mort, entrant en dita cuyna a la mà esquerra, lo qual stave aje-gut del costat squerra en terra, y mirava la cara al foch, vestit de burell sense barret, y tenia una corda de xorriacha bruta en lo coll, streta ab dos nussos detrás, y en lo cap tenie tres cops ço és dos grans cada hu com una peça de quatra reals que entravan molt dins

16-05-1631. Pau Besa [...] se trobà mort en lo bosch de Gaspar Mussons de les Malloles.

06-07-1631. Miquel Martí de la vila de Bagà lo qual fonch trobat mort en un bosch de la eretat de Gaspar Mussons de les Malloles.

27-05-1640. Ramon Masa pagès fadrí lo qual mataren en lo camí real en lo terme de Òdena [...] era de la vila de Bioscha, bisbat de Urgell.

07-01-1641. Joseph Bronsal fadrí lo quall morí en lo camí real en lo terme de Òdena [...] és de Manresa.

15-04-1641. Rafael Padró traginer de la ciutat de Manresa [...] morí al ostal de la masa a casa Pere Rocha.

11-01-1672. Pere Rovira pagès [...] que morí de una escopetada de prompta.

28-04-1682. Josep, de la ciutat de Palermo del Regne de Sicília, trobaren mort dins de un carro, en lo ostal del molí nou, lo qual anava de camí.

Un procés judicial de l'any 1574 ens fa una descripció detallada de tots els cops rebuts per un francès trobat mort al camí d'Òdena a Calaf: «primo tenie dit home en lo cap a la part darrere quatre cultellades molt grans, dos sobre la part dreta y una sobre la part squerra y l'altra té enmig del cap, la qual li ve de squillebit y li lleve la pell del cap del ample del palmell de la mà. Més té una punyalada en la garganella sota les barres. Més té en las barras dos punyalades, les quals no entren molt. Més té una aristocada de bordó sobre lo vel esquerre y altre sobre lo vel dret, y altra aristocada en la coa del vel squerre, y altra aristocada o punyalada en lo mel de la cara a la part dreta, y un encontre molt gran sobre los morros».⁸⁷

Un altre procés judicial de l'any 1594 ens explica com una mossa del mas Nou fereix de mort un mosso francès del mas Trullols «ab un colp de fals que li ha pegat en lo cap». El mosso al cap de vuit dies morirà havent tret «lo cervell per la boca y per lo nas [...] ascos y vòmits».⁸⁸

Comptades vegades els processos judicials ens deixen informació sobre la imposició de penes capitals. L'any 1587, Montserrat Busquet, hereu del mas Arlomba de Sant Jaume ses Oliveres, és condemnat a mort per haver comès delictes d'adulteri, furt, emmetzinament i homicidi contra la persona de l'hereu del mas Puig de Jorba.

lo cap, y lo altre xich, ques indicava que se heren fets ab uns ferros de foch [...] y tenie una punyalada en los pits»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 707, plet núm. 6.294. Un francès anomenat Joan Pasqual, mariner del lloc de Frontinyà, bisbat de Montpeller, va ser acusat de l'assassinat.

87. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 664, plet núm. 54.

88. Ibídem 673, plet núm. 5.032.

L'altre tipus de morts violentes correspon al temps de la Guerra dels Segadors i als enfrontaments amb els exèrcits francesos al final del segle XVII:

01-03-1644. Jaume Gavarró pagès [...] lo mataren una scopetada.

14-11-1650. Esteve Torre habitant al castell [...] és mort de bastonades y dagades.

10-06-1651. Hiacinto Rocha del Pujolet lo qual és mort de una scopetada li a tirat un soldat del batalló en sa casa.

19-12-1651. Joan Lledó lo qual estan en casa de Bartomeu Serra lo mataren lo vespre [...] ab un colp de pistola al pit [...] morí de prompte.

31-07-1652. Francesch Busquer fadrí lo qual és mort de una scopetada.

25-01-1655. Simon àlias lo Roig de edat de 19 anys y mort de escopetada y és de Llívia de Cerdanya.

03-09-1655. Isidre Sabater fadrí lo qual a mort ab una escopetada a les Quintanas den Morera.

18-07-1694. Cadàver d'un soldat.

27-09-1697. Josep Mercader fadrí fill de Francesc del mas de Brines [...] morí de una escopetada que li tiraren los soldats.

La recerca entre els processos judicials ens ha permès trobar dos casos de mort violenta relacionada amb la Guerra dels Segadors. El primer de l'any 1642, quan Jaume Samsot d'Igualada és trobat mort «amb una nafra o farida en lo costat esquerra feta segons apar ab tir de padranyal», al mas Bartomeu d'Òdena.⁸⁹ En el segon cas, els fets varen ocórrer l'abril de 1646 en el bosc gran de Gavarró, a prop del mas Soler de l'Olivera, quan Glaudi Colomer, servidor de l'aposenador de la companyia d'Anyovila del regiment de Mazarino, quan anava acompanyat de dues dones va rebre un tret de pedrenyal ocasionant-li la mort instantània «ab una nafra al front sobre lo ull a la part dreta». Sembla ser que els culpables varen ser dos fadrins —Pere Gavarró i Isidre Bisbal— que treballaven fent formiguers en el mateix bosc.⁹⁰

89. Ibídem 724, plet núm. 6.892.

90. Ibídem 683, plet núm. 5.496. Més fets violents relacionats amb la Guerra dels Segadors foren, per exemple, el de l'any 1645, quan Isidre Roca de la Pedrissa es va presentar a casa de Jacint Trullàs amb dues pistoles i «digué al soldat, gavatx, porch, balistre, tu que vols matar las gallinas, y les ores sentí jo que lo dit francès que ja estava dins casa de dit Hiacinto Trullàs digué [...] que dexàs las armes que portave perquè ell no portave armes»; AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 547, plet núm. 664.

b) Morts violentes als processos judicials de Rubió (1600-1700)

El fet de no haver trobat cap mort violenta en l'obituari de Rubió, ens ha fet cercar en els processos judicials de l'AHCI alguna informació referent a aquest tipus de mort. El resultat ha estat migrat, amb només un cas: «En lo mas Vidal del terme de Rubió, esta nit propasada que comptàvem a 6 del corrent mes de janer [1621] [...] alguns fills de perditio han mort a Giró, de nació francès, [...] i li han levada una aurela y degollat y algunas padrenyalades».⁹¹

c) Morts accidentals en l'obituari d'Òdena (1600-1700)

Quan el rector consigna les morts sobrevingudes per accident, fa una breu explicació del succeït. Hi notem el domini de les morts per ofec i de les derivades d'accidents laborals.

28-08-1609. Joana Regordosa donsellà la qual morí en casa de Jaume Gavarró desgratiadament ofegada en lo rec del ort.

27-08-1624. Joan Soler fadrí [...] lo qual lo trobaren [...] que se era ofegat.

31-03-1626. Guillem lo qual ere mort aufegat dins la basa del molí nou de Franquesa.

04-10-1641. Mateu Marsia francès morí en casa de Jaume Rocha de la Padrisa ofegat en lo cup.

21-02-1668. Magdalena Marquès vídua [...] per ser morta ofegada en la bassa de llur casa.

06-04-1678. Joan dit la Formiga francès de nació morí en casa de Pere Enrich per caurali una caldera.

01-11-1683. Magí Servitja pagès habitant al castell de Òdena [...] mort de repenta ofegat dins del cup de la rectoria.

13-08-1684. Joan Rocha pagès [...] morí de vòmit continuu.

07-09-1686. Josep Puigventós pagès de la vila d'Olesa [...] morí ofegat en la basa del molí nou.

17-09-1686. Francesch Pallicer, pagès d'Igualada, morí de repente ofegat dins de un cup de casa Busquer d'Òdena.

Els llibres notariais també ens proporcionen notícies referents a morts accidentals. L'any 1567, a la partida d'Òdena anomenada la Rovira d'en Martí, va ser trobat el cos de na Margarida «in medio riaría de Òdena que collint llenya caygué per una costa avall y pegà de cap en una pedra

91. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 738, plet núm. 7.461.

y morí, la qual trobà morta lo sotveguer de tal manera que lo cervell li exíe».⁹²

Novament els processos judicials ens aporten dos casos de morts accidentals a Odena. El primer és de l'any 1592, quan Magdalena Figuera, filla d'en Jaume Figuera del mas d'Oromies, morí ofegada a la bassa de casa seva mentre feia bugada «digueren la gent que la havien enviada a la bassa per a rentar [...] y que ere cayguda en la dita bassa, y que allí la havien trobada ofegada».⁹³ El segon cas és de l'any 1700, quan Maria, criada del molí Nou d'Odena, és trobada ofegada a la bassa del molí, «en una cambra de dita casa se ha trobat un cadàver o cos de dona morta, ajaguda en terra boca per amunt, ab camisa de drap de bri, unas faldillas de estamnya verda, un gipó de xamellot, espadenyas en los peus, la qual han tret a de la bassa del molí Nou, contiguo a dita casa».⁹⁴

d) Morts accidentals en l'obituari de Rubió (1641-1699)

Només n'hem trobat un cas; en concret, del 12 d'octubre de 1643: «Magdalena Tomasa de Comalats muller d'Isidre Tomas morí ahir a les onze i és morta o la trobaren morta de una desgàsia que li caigué un tros de taulada de sobre del cubert del corral del bestiar».

e) Morts sobtades en l'obituari d'Odena (1600-1700)

25-06-1604. Jaume Castelló d'Odena morí subitament quel trobaren mort guardant lo bestiar.
09-09-1606. Pere Gros habitant en la Granota que morí de una basca sota-dament.

12-05-1612. Ramon Avel·la pasatjer.
23-11-1617. Pere Comes major de dies lo qual trobaren mort a les guixeres de Odena.
22-12-1622. Gallart Mas del regne de Fransa lo qual morí en casa de Pere Viladès [...] morí ab una basque.

02-08-1658. Ruberta, vídua, és morta ab una basca.
30-11-1672. Jaume Busquer del mas [...] per ser mort de repente.
09-01-1674. Antoni Mercader [...] per aver perdit la paraula.
26-09-1675. Gaspar Mussons pagès [...] morí de una basca.

92. AHCI, Secció API, Série Notarial, núm. 590.

93. AHCI, Secció API, Série Processos Judicials, caixa núm. 568, plet núm. 1.528.

94. AHCI, Secció API, Série Notarial, caixa núm. 767.

17-02-1676. Maria Riba donsellà [...] morí de una basca.

? - ? -1689. Margarida Prats de Viladés morta de una basca repentina.

09-01-1691. Maria Bosch vídua de la vila de Piera [...] la qual estava en la rectoria del Bruch i trobantse per tals negocis en la pnt rectoria se enmalalti.

26-02-1692. Joan Brunet pagès de Copons avui a Òdena [...] mort repentinament passant de trànsit per esta parròquia.

El registre de la batllia de la Conca d'Òdena, 1554-1558, ens dóna a conèixer les causes mèdiques de la mort l'any 1557 de Joan Figueres, del mas d'Oranies, d'Òdena: *mal de modorrilla i frenètic*.

f) Morts de francesos en l'obituari d'Òdena (1600-1700)

13-12-1600. Jaume Puget estranger (habitant al mas de les Malloles).

21-08-1603. Joan Roig estranger mort al mas Bergadà en la pallisa.

28-11-1604. Joan Antoni, sagal, del loch de Prat, del bisbat de Coserans, del regne de Fransa, y soterrat com albat que no tenia sinó deu o dotse anys.

13-11-1605. Joan Deusemny, del lloc de Figaroa, del regne de Fransa [...] en casa de Gaspar Aguilera de les Rovires.

07-01-1606. Joan Benet, del regne de Fransa, habitant en casa de Jaume Gavarró.

15-03-1607. Blasi Vergonyhó, estranger.

13-02-1608. Pere Petit, del regne de Fransa, en casa den Morera.

22-05-1608. Morí en una cabanya [...] Domingo Closa, estranjer.

01-03-1609. Pei Castany, fadrí estranger, lo qual morí en casa de Gaspar Aguilera de les Rovires.

21-09-1609. Arnau Vives, estranger, en casa de Montserrat Soler de Potes.

22-12-1610. Gaspar Sampsot lo qual morí en casa de Pere Viladés.

20-04-1611. Guillem Font stranger lo qual morí en lo mas Bergadà.

25-05-1612. Joan Sant Martí stranger morí en casa de Gaspar Aguilera de les Rovires.

20-06-1615. Pere Alert major de dies, stranger.

08-12-1615. Joan Augern, del regne de Fransa, [...] és pobre.

22-11-1615. Pere Alert, menor de dies, stranger.

27-04-1619. Francesch Gervells, treballador, lo qual morí en casa den Joan Morera del mas Sabata.⁹⁵

95. Hem trobat en el fons de testaments de l'AHCI, Secció API, caixa núm. 424, un testament que pertany a Joan Gervells, pagès de Montesquieu-de-Velvestre, del bisbat de

26-05-1619. Guillem Gervells, del regne de Fransa [fill de Francesch] treballador que estava en casa de Francesch Mossons, de Puigbufer.

07-02-1620. Antoni Font, fadri estranger, lo qual morí en casa den Marquès.

24-08-1620. Joan Devilla, stranger, lo qual morí en casa de Joan Grau pagès.

13-11-1620. Antoni Devila, stranger, morí en casa de Joan Grau.

15-01-1621. Marsal Gener, estranger, lo qual morí en casa dels pubils Aguilera del Pla.

25-03-1621. Ramón Strada, lo qual [...] morí en casa den Roig.

27-04-1622. Ramon Sala, stranger, morí en lo mas den Còdol.

22-12-1622. Gallart Mas, del regne de Fransa, lo qual morí en casa de Pere Viladés.

04-10-1623. Joana Albou, muller de Gabriel de Paula, del regne de Fransa.

26-10-1624. Galant Torre, del regne de Fransa.

30-12-1626. Joan Petyt, del regne de Fransa, [...] en casa de Sebastià Martorell.

20-02-1627. Jaume Vidal, stranger.

13-08-1627. Joan Bachs fadri, del regne de Fransa, lo qual morí en lo molí nou.

12-08-1629. Joan Saus, del regne de Fransa, [...] morí en la casa de la Granota.

29-06-1630. Sanset Rovira, del lloch de Fuex, regne de Fransa.

16-07-1630. Joan Sta. Maria, fransès, [...] morí en casa de Saldoni Pesarodona.

30-08-1630. Simon Solagas, del regne de Franche, [...] en casa de Hierònim Gavarró.

22-09-1630. Ramon Strada, del regne de Fransa, [...] morí en la pallisa de la casa de Valentí Mussons, pagès del Rumbà.

25-04-1631. Joan Rovira, als lo Guillem, estranger habitant en lo terme de Òdena.

01-04-1634. una dona que se deia Saurina del regne de Fransa [...] morí en una pallisa del qº Pere Rocha.

26-12-1636. Francesch Bisbal, del regne de Fransa, lo qual morí [...] en casa de Francesch Martorell.

13-02-1640. Pere Ramon, estranger [...] habitant en Viladés.

04-10-1641. Mateu Marsia, fransès, morí en casa de Jaume Rocha de la Padrisa ofegat en lo cup.

Rius, nebot de Francesc i cosí-germà de Guillem. Curiosament habitava en el mas ode-nenc de Jaume Sabater de la Viastrosa, però en canvi morí a Igualada, i la seva partida de defunció la trobem també en els sacramentals d'Igualada.

07-03-1644. Blay Poch, francès, morí en casa de Francesch Aguilera pagès de les Rovires.

14-03-1644. Joan Mata, pagès, del bisbat de Gen, morí al hospital de la vila de Igualada [...] en casa de Jaume Soler de Potes.

03-10-1645. Joan Artigas fadrí francès [...] morí en casa de Ramon Gos-temps.

08-10-1645. Sanchs la bomba fadrí francès lo qual tenia 80 anys lo qual se era donat en casa den Aguilera de les Rovires havia molts anys.

27-10-1646. Bernat Sants, estranger, del regne de Fransa, lo qual és mort en casa den Mussons de Puigbufer.

26-10-1646. Pere Estrada, estranger, és mort en casa de Pesarodona.

22-10-1654. Joan Angles, àlias lo petit de les Rovires.

24-09-1657. Joan francès, lo qual és mort en casa de Francesch Martorell, era mosso de un home que està devers Barna.

10-11-1673. Joan Martia, francès de nació.

25-02-1677. Pere Riba, francès de nació.

06-04-1678. Joan, dit la formiga, francès de nació, morí en casa de Pere Enrich.

26-03-1679. Joan Artigas, pagès francès, de nació [masover del mas Llobetes].

Defuncions de francesos sobre el total d'òbits Òdena (1601-1700)

Decenni	Defuncions de francesos	% s/cos.	% s/total	Nombre de cossos	Total
1601-1610	10	9,89	7,75	91	129
1611-1620	10	10,10	7,19	99	139
1621-1630	14	10,44	7,00	134	200
1631-1640	4	4,87	3,14	82	127
1641-1650	7	7,69	6,48	91	108
1651-1660	2	2,85	1,73	70	115
1661-1670	0	0,00	74,00	106	
1671-1680	4	4,54	3,38	88	118
1681-1690	0	0,00	93,00	142	
1691-1700	0	0,00	0,00	57	121
TOTAL	51	5,80	3,90	879	1.305

En les anotacions de les defuncions, hi consten els percentatges sobre els cossos i sobre el total, inclosos els albats. No hi comptabilitzem el cos de l'any 1600 perquè l'any està fora dels decennis establerts. Podem observar una forta presència francesa en els tres primeres dècades i que a partir d'aquestes dates el nombre disminueix. Creiem que no estan

esmentades totes les defuncions de francesos. En alguns casos la condició de francès no apareix, segurament perquè —amb el pas del temps— anaven arrelant i es casaven al terme, i en altres casos perquè les poques possibilitats econòmiques d'alguns mossos i pastors fa que només apareixin a l'obituari com a pobres, sense especificar-ne l'origen.

g) Morts de francesos en els testaments i obituari de Rubió (1600-1699)

02-08-1607. Arnau Domènech stranger [...] en la casa de la vídua Elies.

31-08-1608. Bertran Moralet de Sansach (Comenge).

06-09-1619. Joan Capdevila, francès [...] de Blajarr (Comenge).

06-09-1620. Pere Pi fill del notari Joan Pi de la Rueda (Comenge) habitant a Rubió des dels 6 o 7 anys.

30-11-1622. Ramon Llaurens del lloc de Burgau.

09-04-1643. Francesch Santanachs, francès, habitant en la beguda den Solà.

21-11-1645. Bernat Garraget, francès, habitant en casa den Elies.

15-10-1647. Joan Santanachs, abitant en la beguda den Sola.

15-02-1664. Arnau March, francès però habitant a Rubió de la vila de Siados (Comenge).

h) Morts de pobres en l'obituari d'Òdena (1600-1700)

Són bastant nombrosos els esments que fan referència a pobres trobats morts en diferents indrets i cases del terme d'Òdena. Capítols de Cort recullen disposicions contra els «vagabundos que no treballen en officis alguns y estan sens amo... hajan de ésser exits y buydar totes les ciutats, viles y llocs del pnt. principat y comptats».⁹⁶ La mateixa universitat, amb l'autorització de l'administrador del duc de Cardona, aprovava els mecanismes de coerció i ordenament social que recollien les ordinacions que regien la justícia a Òdena. L'any 1647 el batlle Ramon Gostems publicà: «que no sia danguna persona que gose ni presumisca tanir ni acullir en sas casas ni altres cuberts de sa aratat donas mundanas, sots pena de sin-

96. Fem referència al capítol de cort catorzè de l'any 1553, notificat a totes les viles i llocs de Catalunya pel virrei Francisco Hurtado de Mendoza l'any 1612: «sa Exª per observança y executió de dita constitució mana bandejar com ab thenor de la pnt. bandeja dels dits principat y comptats tots brivons e, belitres en que axí dins deu dies hajan de exir y buydar dels dits principat y comptats, e si passat dit termini seran vists, trobats, estar o revenir més de una vegada en dits principat y comptats [...] és imposada pena de açots o, de galera per temps de sinch anys»; AHCI, Secció API, Processos Judicials, caixa núm. 689, plet núm. 5.697.

quanta nou sous y trenta dias de presó. Ytem que ningun foraster no puga venir, estar an ninguna part del terme de Hòdena sens llicència del batla i jurats ab pena de sinquanta nou sous».⁹⁷

21-08-1603. Joan Roig, estranger, mort al mas Bergadà en la pallisa, pobre.

22-03-1605. Un pobre lo qual morí al coral den Serra.

17-07-1605. Violant Peris muller de Joan Peris àlias mil homes (francès), no a fet testament per ser molt pobre.

08-10-1606. Morí en casa den Masarnau de Òdena una pobra dona ques deia Caterina Alsina, nos pugué saber de ont era.

22-05-1608. Morí en una cabanya [...] Domingo Closa estranjer [...] ere pobre.

31-06-1608. Morí en casa den Bartolí [...] una pobra víuda ques deia na Valls.

22-05-1610. A Francesch Bartolí pagès [...] per ser pobre.

23-11-1613. Pobre fil den mestre de Maians, lo qual morí en casa den Ferrer de la Pedrissa.

02-04-1614. A un pobre home, lo qual se troba mort en la pallisa den Serra ab un rosari i altres senyals de cristià.

27-11-1614. Un fill de uns pobres pasatjés les quals venien de Nra. Sra. de Montserrat..., morí en casa den Mercader del mas Pessò.

21-02-1615. A un pobre home pasatjer, lo qual digueren ere de Cerós y no saberen dir altre nom dell sols que lo dia habans havia confesat y absolt lo rector de Castellolý... morí en casa den Marquès.

04-04-1615. A una pobra dona la qual morí en lo mas den Grau [...] no saben com se anomenava, més que trobaren alguns senyals de cristiana.

25-04-1615. A un pobre home [...] se anomenava Joan Penes de la vila de Alquisera regne de Aragó.

08-12-1615. Joan Augern del regne de fransa [...] és pobre.

19-08-1616. Albat, fill de un pobre home qui estava en casa den Roitg en la qual habita Joan Estrada.

27-08-1616. A un pobre home, lo qual morí en casa den Marquès del Pla y anomenava Pere Llucià.

25-04-1618. A un pobre home, lo qual conforme un albarà de confessió y comunió se li trobà fet per m^o Pere Martí [...] de St. Feliu de Codines [...] se anomenava Joan Jordà, dit albarà tenia la feta de dit lloch de St. Feliu a 2 de abril 1618.

31-07-1619. Un pobre home, lo qual se troba mort junt [...] els caputxins no saben com se anomenava.

22-09-1624. Morí en lo ostal de Masart una pobra [...] es deia Munyàs viuda.

97. AHCI, Secció API, Sèrie Processos Judicials, caixa núm. 685, plet núm. 5.554.

15-03-1631. Soterrar un home lo nom del qual nos sabia que morí en un corral.

01-04-1634. Una dona la qual se deia Saurina, del regne de fransa, [...] morí en una pallisa del qº Pere Rocha.

28-02-1635. Un pobre, lo qual se troba mort en la pallisa de Mussons del Rumbà nos pogué saber son nom.

11-07-1644. Hierònima Cabrera viuda morí en casa de Miquel Toralló del Pla era pobre estava a Sparraguera.

23-02-1651. Un home pobre que es morí a casa de Francesch Aguilera, diuen era dels Prats, anava acaptant.

LLIBRETA DE COMPLIMENT PASQUAL DE RUBIÓ (1662-1751)

Les llibretes de compliment pasqual són una font d'informació de primer ordre. El rector de l'església de Santa Maria de Rubió hi anotava anualment tots els parroquians que tenien l'obligació, durant el temps de Pasqua, de confessar-se i de combregar: «Llibreta en la qual estan asentats tots los que han de complir lo precepte anual de lo sacrament de la Penitència y comunió en la Parroquial de Santa Maria de Rubió». Després assenyalava amb signes gràfics els que complien els preceptes «los qui auran confesat y combregat tindran aquest senyal de creu, qui no aurà combregat tindrà aquest senyal (-) y tan solament aurà confesat [*sic*] los qui no seran edat de combregar tindran aquest senyal (+ O) qui no aurà complit no tindrà ningun senyal».⁹⁸

No tots els anys consignats en la llibreta contenen el mateix grau d'informació. El rector escrivia sempre el nom de la casa i els membres que la formaven, amb el detall del nom i els cognoms. El problema apareix quan no designa quin tipus de parentiu hi ha entre els estadants de la mateixa llar. Tot i així, l'ordre d'aparició dels noms de la llista ens indica quina posició tenia cadascun dels membres de la casa. En primer lloc, sempre apareix l'hereu i la seva esposa, a continuació els fills, i després els masovers o la gent al servei del mas. En cap ocasió ens informa de l'edat dels parroquians. El rector, però, controla perfectament el dinamisme social de Rubió.

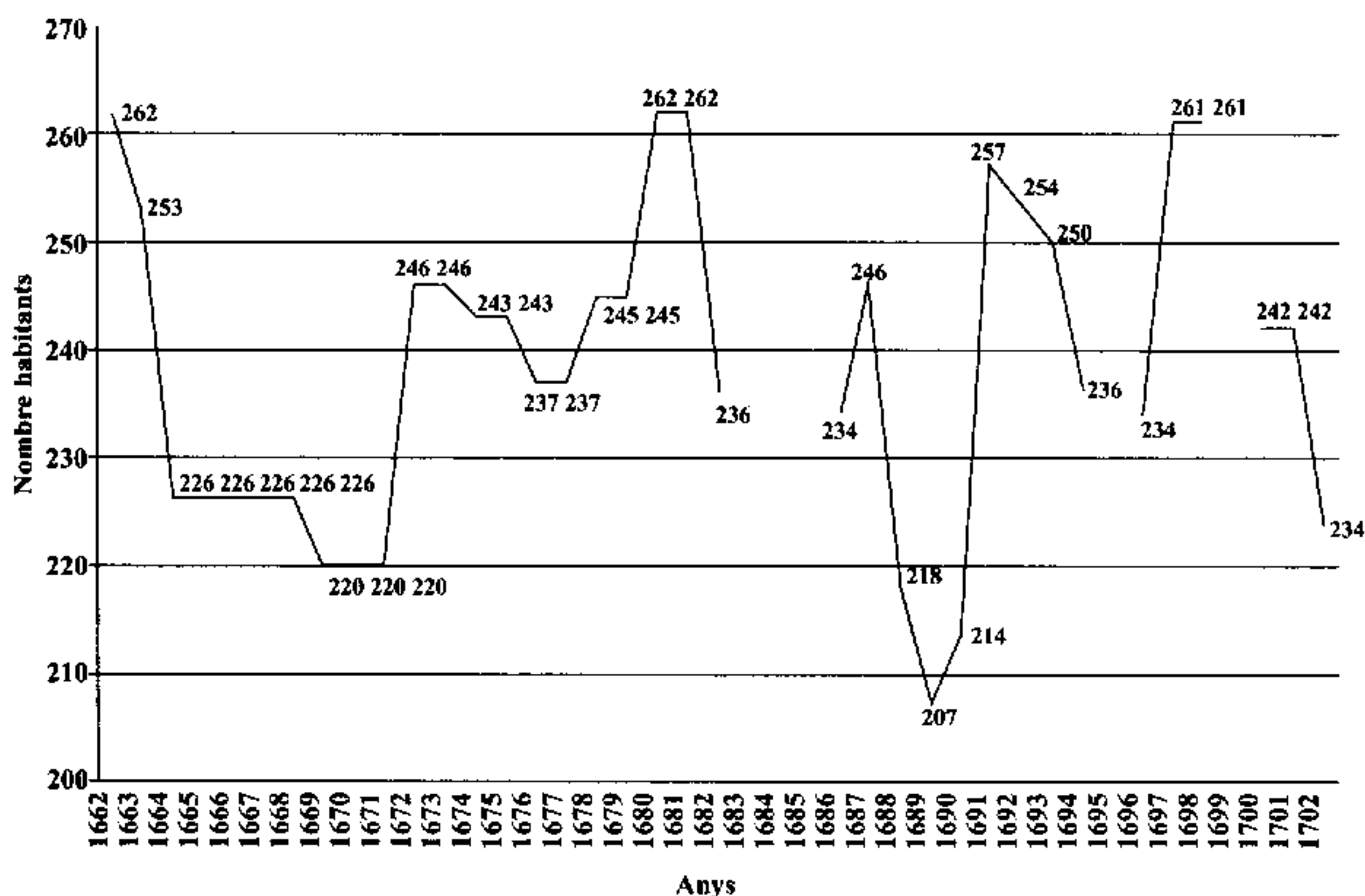
La llibreta de compliment pasqual de Rubió presenta limitacions. Per una banda, el rector utilitza la mateixa llista per a diversos anys, com en els casos dels anys 1664-1668, 1669-1671, 1672-1673, 1674-1675, 1678-

98. AHCI, Secció CECI-Rubió, caixa núm. 3.

1679, 1680-1681, 1697-1698 i 1700-1701; per altra banda, no detalla la llista dels anys 1683, 1684, 1685, 1695 i 1699; en alguns anys tampoc no ens informa sobre la condició sociolaboral; i per últim —potser és la limitació més important— no apareixen els menors de 7-10 anys que no han rebut la primera comunió. Cal dir que, tot i així, les llibretes de compliment pasqual contenen informació de tipus sociològic, econòmic, demogràfic, antroponímic i urbanístic.

Segons la llibreta de comunió, Rubió entre els anys 1662-1702 encabia la següent població, sense comptar-hi els nens menors de 7-10 anys:

La població de Rubió a través de la llibreta de compliment pasqual

Podem observar alts i baixos al llarg dels 38 últims anys del segle XVII. El punt de partida de l'any 1662 ens informa que Rubió no va patir pèrdua ni estancament de població en els anys anteriors. La mortalitat de Rubió en el període de 1661-1670 mostra una caiguda important, i se situa en 48,4 respecte el núm. índex 100. Els anys 1664-1668 ens confirmen el que va anotar el rector en el llibre d'òbits, segons el qual no hi va haver cap defunció en tota la parròquia. Per què, doncs, hi ha una pèrdua de població en aquest període? El redreçament demogràfic també depèn del comportament de la natalitat —ens manquen les dades d'aquests anys— i dels moviments

de la població. Una crisi de subsistència podia haver originat un corrent migratori vers poblacions veïnes com ara Igualada, Calaf i els Prats de Rei. Una pèrdua de propietat per les despeses dels anys anteriors podia haver disminuït el nombre de propietaris útils. En canvi, tenim que a partir de 1664 hi ha una estabilitat en els preus i, com diu Eva Serra, que es podria parlar de beneficis rurals. Tal vegada, la renda salarial era més elevada a les viles que al camp, i aquesta en sigui l'explicació.

L'estancament i la pèrdua de població en la dècada dels anys 80 foren motivades per la desfavorable situació econòmica del camperolat, pels efectes de les penúries provocades per les males condicions climatològiques, i per les plagues. Curiosament els anys més baixos corresponen als anys de la revolta de les Barretines (1687-1689). Nosaltres, però, no tenim constància documental de la incidència d'aquest fet sobre Rubió. Altrament, cal destacar la pèrdua de població dels primers anys del segle XVIII respecte als anys 1697-1698 i respecte a l'any 1662.

D'acord amb la llibreta de comunió, Rubió encabia unes 47-52 famílies a les seves respectives masies, al llarg dels quaranta anys estudiats. Deixant de banda la rectoria, els moradors eren distribuïts de la següent manera:

Variacions en el nombre de persones adultes per casa (Rubíó, 1662)

Nombre de persones	Cases	amb mossos ⁹⁹	sense mossos	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
2	4	0	4	4	4	100
3	6	0	6	7	11	63
4	5	0	5	8	12	66
5	8	1	7	23	17	135
6	13	1	12	44	34	129
7	4	0	4	15	13	115
8	4	1	3	17	15	113
9	2	1	1	10	8	125
10	1	0	1	6	4	150
11	1	0	1	5	6	83
TOTAL	48	4	44	138	125	110

99. Hem considerat els mossos segons la definició d'Alcover-Moll. Crec, però, que el mot mosso, en el cas de la llibreta de compliment pasqual també hauria de designar als minyons i minyones que es dediquen a tasques pròpies d'aquests.

Variacions en el nombre de persones adultes per casa (Rubí, 1672)

Nombre de persones	Cases	amb mossos	sense mossos	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
1	1	0	1	0	1	
2	6	0	6	6	6	100
3	11	0	11	13	20	65
4	4	1	3	9	7	128
5	9	1	8	25	20	125
6	8	3	5	29	19	152
7	3	2	1	14	7	200
8	5	2	3	25	15	166
9	1	0	1	6	4	150
10	2	0	2	9	11	81
TOTAL	50	9	41	136	110	123

Variacions en el nombre de persones adultes per casa (Rubí, 1682)

Nombre de persones	Cases	amb mossos	sense mossos	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
1	1	0	1	0	1	
2	8	0	8	8	8	100
3	6	0	6	9	9	100
4	6	0	6	12	12	100
5	7	1	6	19	13	146
6	10	3	7	32	28	114
7	8	3	5	33	23	143
8	1	0	1	5	3	166
9	1	1	0	6	3	200
10	1	0	1	7	3	233
TOTAL	50*	8	42	131	103	107

* Hi ha una casa deshabitada

Variacions en el nombre de persones adultes per casa (Rubí, 1692)

Nombre de persones	Cases	amb mossos	sense mossos	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
2	2	0	2	2	2	100
3	9	0	9	16	11	145
4	6	0	6	13	11	118

Nombre de persones	Cases	amb mossos	sense mossos	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
5	10	1	9	25	25	100
6	9	2	7	31	23	134
7	2	0	2	6	8	75
8	4	2	2	20	12	166
9	2	2	0	12	6	200
10	2	0	2	10	10	100
11	1	1	0	7	4	175
TOTAL	47	8	39	142	112	126

Variacions en el nombre de persones adultes per casa (Rubió, 1702)

Nombre de persones	Cases	amb mossos	sense mossos	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
1	1	0	1	0	1	
2	8	0	8	8	8	100
3	8	0	8	14	10	140
4	7	2	5	14	14	100
5	8	4	4	21	19	110
6	8	2	6	28	20	140
7	5	5	0	21	14	150
8	4	2	2	20	12	166
TOTAL	50	15	35	126	98	128

Les masies de Rubió encabien des d'un sol estadant fins a 11. El grup majoritari de cases donava sostre entre 2 i 7 persones, i dominaven les llars on vivien 5-6 individus. La taxa de masculinitat no és gaire elevada, situada en tots els casos per sota de 130, i en els anys 1662 i 1682 per sota de 110. Respecte al nombre de mossos, en veiem créixer la importància a mesura que ens apropem al segle XVIII; l'any 1702 n'hi ha a 15 cases.

Tipologies familiars (Rubió, 1663, 1682, 1700)

	1663	%	1682	%	1700	%
Solitàries	0	0	1	0,2	3	0,5
Nuclears	26	54	22	45	23	44
Extenses	15	29	14	29	12	23
Múltiples	7	14	11	22	14	26

A Rubió, la família nuclear era dominant, però amb tendència a la baixa: per sota del 50% a partir de l'any 1682. A distància segueixen les extenses i les múltiples; la primera amb la característica de mantenir-se tant el 1682 com el 1663, i de disminuir el 1700; mentre que la família múltiple té una tendència a l'alça, fins a situar-se en un 26% l'any 1700. Si fem la suma de les dues últimes tipologies, podem afirmar que a partir de 1682 a Rubió hi ha un predomini de famílies complexes.

Relacionem aquest predomini de famílies complexes amb l'existència d'un hàbitat dispers, que aprofita al màxim els espais agraris de què disposa, que al final del segle XVII té una tendència progressiva a la concentració de la propietat, que pressiona els fadrins a quedar-se a treballar pel bé de l'heretat, que allarga l'entrada d'aquests al matrimoni i que els ofereix l'oportunitat de conviure amb l'hereu.

La varietat de cognoms dels caps de casa és de 28 el 1662 i de 25 el 1700. Els més corrents al llarg dels 38 anys són Puiggròs i Tomàs, seguits de Guixar, Bertran, Bisbal, Casullera, Morera, Solanes, Elies, Ferrer, Brunet, Martí, Vives, Pallarols, Montaner, Torra, Estruch, Mercader, Aribau i Solà. L'any 1700 han desaparegut Mensa, Rius, Fuguet, Vila, Alert, Porta, Cabe-sa, Selva. En canvi, apareixen els Cabana i els Rigolfes, tots dos de masovers.

Apuntem que les dades demogràfiques que proporcionen les llistes de compliment pasqual mostren el grau de fiabilitat del cens oficial realitzat l'any 1718. La llibreta de compliment pasqual ens informa de l'existència de 206 habitants. El cens oficial relaciona 233 habitants. Els 27 habitants de diferència corresponen al 10-15% de població menor de 7-10 anys que les llibretes de combregants no recullen.

CREIXEMENT VEGETATIU

Per evitar mancances, només el podem avaluar en el cas d'Òdena des de 1601 fins a 1700.

Moviment decennal del creixement vegetatiu. Òdena (1601-1700)

Decenni	Creixement vegetatiu
1601-1610	56
1611-1620	21
1621-1630	-38
1631-1640	22
1641-1650	9

Decenni	Creixement vegetatiu
1651-1660	71
1661-1670	50
1671-1680	50
1681-1690	37
1691-1700	87

Si analitzem els diferents decennis, veiem que el de 1601-1610 és de màxim creixement, que el decenni següent és de caiguda i que arriba a ésser negatiu el decenni 1621-1630, únic període amb saldo negatiu de població. Els dos següents períodes són de guanys discrets, sobretot el de 1641-1650. Destaca el decenni 1651-1660 amb un creixement vegetatiu espectacular, només superat pel decenni 1691-1700. La resta de decennis són d'increments de població. Podem dir que la segona meitat del segle XVII ofereix guanys rellevants respecte a la primera meitat del segle, la qual mostra dos decennis amb greus dificultats demogràfiques (1621-1630 i 1641-1650).¹⁰⁰

Respecte a Rubió, pocs comentaris podem fer, ja que només podem analitzar dos decennis per manca de dades: 1641-1650, amb un creixement vegetatiu de 64 persones, i 1691-1700, amb un creixement vegetatiu de 45 persones. Cal destacar la gran diferència de creixement vegetatiu entre Òdena i Rubió respecte al decenni 1641-1650, ja que Rubió no denota pèrdua ni estancament de població, característica ben present a Òdena i a 14 de les 21 parròquies de la Conca de Barberà i la Baixa Segarra estudiades per V. Gual.¹⁰¹

CONCLUSIONS

Referim-nos primer a l'anàlisi de l'evolució demogràfica d'Òdena i Rubió, dues comunitats rurals veïnes amb característiques similars, a partir de dos tipus de documentació:

- Els recomptes de població realitzats segons els fogatges i censos existents des de mitjan segle XIV fins al principi del segle XVIII.
- El buidat dels llibres sacramentals que ens ha permès dibuixar l'evolució demogràfica d'Òdena i Rubió al llarg del segle XVII.

100. Recordem la manca en el llibre sacramental de baptismes dels anys 1645-1646.

101. GUAL I VILÀ, Valentí: *Homes i...*, p. 33.

En el primer cas, hem fet l'estudi a partir de les dues concepcions historiogràfiques existents actualment respecte a l'evolució demogràfica catalana. La primera, l'estudi clàssic que ens informa de l'existència d'una inestabilitat demogràfica motivada per les mortalitats endèmiques, que assenyala un ritme de creixement molt pausat i feble entre fogatge i fogatge, i que indica que no s'assoleixen els nivells existents en el fogatge de 1365 fins entrat el segle XVII. La segona, els estudis que es porten a nivell local català, que deixen al descobert l'ocultació de focs i posen en qüestió el creixement demogràfic moderat del primer terç del segle XVI. El nostre treball demostra, en el cas d'Òdena, amb la utilització de fonts documentals alternatives, l'existència d'aquesta fase depressiva, una recuperació moderada entre 1535 i 1553, i un creixement important i accelerat que assoleix el seu punt màxim amb les dades del cens del bisbat de Vic de 1626, gràcies a l'arribada d'immigrants —cal destacar la immigració francesa—, el sistema a domicili de la indústria drapera igualadina i la recuperació dels masos rònecs de l'espai físic d'Òdena.

En el segon cas, hem aportat tota la informació numèrica continguda als llibres sacramentals de totes dues poblacions. Pel que fa a Òdena, la sèrie baptismal cobreix des de 1553 fins 1700, a més de proporcionar informació des de 1420 a 1444. La sèrie matrimonial va des de 1566 fins a 1700 i la sèrie de defuncions des de 1600 a 1700. En el cas de Rubió, el ventall cronològic ha estat decebedor en trobar només una sèrie completa: la matrimonial (1609-1700); les altres dues sèries sacramentals presenten importants talls cronològics. També hem establert el moviment estacional i mensual de les diverses variables demogràfiques.

L'estudi de la natalitat ens ha mostrat, en el cas d'Òdena, tres fases:

- a) Creixement continu des de l'últim terç del segle XVI fins al primer decenni del segle XVII.
- b) Caiguda progressiva fins al decenni 1641-1650.
- c) Recuperació i augment a partir del decenni 1661-1670.

En el cas de Rubió, la manca de registres en dos decennis i la falta d'anys en cinc decennis no ha permès fer-ne una valoració detallada, encara que la poca informació obtinguda ens assenyala que el redreç demogràfic no arribarà fins ben entrat el segle XVIII.

El moviment mensual i estacional de baptismes i concepcions ens mostra en totes dues poblacions un màxim de baptismes a l'hivern i un mínim a l'estiu; la primavera i la tardor donen resultats semblants. Això deu estar relacionat amb la reducció de risc de mortalitat i l'alliberament

femení de les feines agrícoles durant l'hivern i amb el fet que l'estiu és el temps de més feina i l'època on amb més facilitat es reprodueixen les malalties infantils.

Els fills de fortuna han deixat al descobert el grau de comportament de la il·legitimitat de les dues parròquies. Els baptismes de fills de pares incògnits no aconsegueixen un percentatge important sobre el total de cerimònies (1,04% a Òdena i 0,86% a Rubió). Amb tot, es concentren en etapes especialment difícils; en el cas odenenc sobresurt el període de crisi alimentària de 1627-1634, i en el cas de Rubió el temps bèl·lic de la Guerra dels Segadors. A la vegada, l'estudi de l'estacionalitat ha demostrat un comportament semblant al dels legítims, amb màxim a l'hivern, però a Òdena destaquen els mesos de juny i juliol, amb 6 casos sobre 24. L'encreuament de fonts ha permès documentar més fills de pares incògnits en totes dues poblacions. La majoria d'aquests infants eren adoptats per famílies pageses del mateix terme.

L'anàlisi de la nupcialitat ha fet entreveure alts i baixos relacionats amb les crisis econòmiques, pandèmies i guerres. El moviment mensual i estacional dels matrimonis ha mostrat comportaments ben diferents en les dues comunitats, que no coincideixen ni en màxims —Òdena: primavera i hivern, Rubió: tardor i hivern—, ni en mínims —Òdena: tardor i estiu, Rubió: estiu—. Cal constatar i afirmar la gran importància del desenvolupament i l'especialització vitícola d'Òdena al llarg del segle XVII respecte de Rubió. Tots els estrats de la societat rural odenenca intervenen amb més o menys intensitat en la producció de vi, i això comporta la pràctica dels subestabliments entre la pagesia benestant i els immigrants; el procés també explica la diversificació social interna del camperolat.

Hem concedit importància a l'anàlisi de la mortalitat d'albats; hi destaca el cas d'Òdena, en conservar-se sencer tot el segle XVII i perquè els rectors distingeixen, ja des de l'any 1600, entre albats i cossos adults («cossos»). Això ha aportat una informació interessant sobre la mortalitat al llarg de tot l'espai 1601-1700 (32,64% de mortalitat d'albats sobre el total de defuncions), i concentració en els mesos estivals de les puntes de mortalitat (Òdena al setembre i Rubió a l'agost). Destaquem que, en el cas d'Òdena, fins al decenni 1691-1700 no se supera el 50% sobre el total de defuncions.

Les defuncions d'adults presenten una dispersió anual major, a partir de la qual hem assajat una explicació de les puntes d'òbits.

Les llibretes de compliment pasqual són un registre de gran valor per a l'estudi demogràfic i un complement als censos oficials. El fet d'a-

bastar, en el cas de Rubió, un període de 89 anys (1662-1751) ha contribuït a entendre millor la situació demogràfica al llarg dels últims 38 anys del segle XVII. Cal tenir en compte que poques poblacions han conservat les seves llibretes de compliment pasqual, sobretot les corresponents als segles XVI i XVII. En el cas dels segles XVIII i XIX, ja són més abundants (Igualada). Hem pogut demostrar unes dades que confirmen la certesa del cens de Vic de l'any 1626 —cens que havia estat elaborat amb aquest tipus de font—, i l'absència de frau de les autoritats locals a la resposta del cens oficial del 1718. Caldria cercar més fonts documentals d'aquest tipus entre els arxius parroquials o fins i tot entre els privats.

Hem avaluat via noces la immigració francesa, i hem incorporat expedients matrimonials que han complementat la informació sacramental. Finalment, remarcuem la importància de les morts violentes arran dels enfrontaments bèl·lics i del bandolerisme, de les quals hem aportat la relació nominal juntament amb la de morts accidentals i sobtades, d'immigrants francesos i de pobres.